

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Neja Grošelj

**Vpliv družbenega sloja na volilno vedenje volivcev:
študija srednjeevropskih postsocialističnih držav**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2016

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Neja Grošelj

Mentorica: red. prof. dr. Alenka Krašovec

Vpliv družbenega sloja na volilno vedenje volivcev:

študija srednjeevropskih postsocialističnih držav

Diplomsko delo

Ljubljana, 2016

Zahvala

Zahvaljujem se svoji mentorici red. prof. dr. Alenki Krašovec za vso strokovno pomoč in navodila pri pisanju diplomskega dela. Hvala staršem, bratu in Maticu, ker so verjeli vame in me spodbujali v dobrih in slabih trenutkih.

Vpliv družbenega sloja na volilno vedenje volivcev: študija srednjeevropskih postsocialističnih držav

Volitve so eden izmed glavnih elementov sodobne predstavniške demokracije, v povezavi s tem pa se pričujoče delo osredotoča na volilno vedenje posameznikov. V okviru volilnih študij je bilo razvitih nemalo teorij in šol, ki se ukvarjajo z volilnim vedenjem posameznikov. V tem delu se pozornost namenja socialnostrukturni šoli, katere glavna tematika so razredne cepitve, oblikovane na podlagi Lipset-Rokkanove klasifikacije, in z njimi povezano razredno glasovanje. Pri tem se pozornost namenja ideološkim strankarskim družinam (*familles spirituelles*), ki jih je razvil von Beyme, ter razvoju političnih strank in posledično oblikovanju dveh, še danes močno prisotnih ideoloških polov, levice in desnice. Študija temelji na medčasovni primerjalni analizi štirih srednjeevropskih postsocialističnih držav, in sicer na primeru Madžarske, Poljske, Slovaške in Slovenije. Kot medčasovna ločnica je bila izbrana gospodarska kriza, ki je Evropo zajela leta 2008. V omenjenih državah sem preverjala vpliv družbenega sloja posameznika na njegovo volilno vedenje, natančneje na njegovo odločitev o podelitvi glasu levi oz. desni politični stranki na ideološkem kontinuumu pred nastopom krize in po njej.

Ključne besede: družbene cepitve, družbeni sloj, ideološki kontinuum levo – desno, postsocialistične srednjeevropske države, gospodarska kriza

The influence of social class on voting behaviour of individuals: study of Central European post socialist countries

The elections are one of the main elements of the contemporarily representative democracy. In relation to that this work put focus on voting behaviour of individuals. Many theories and schools were evolving on the level of voting behaviour studies, which occupy with voting behaviour of the individuals. In this work the attention is devoted to social-structural school in which the core of researches represents social cleavages, designed by the Lipset and Rokkan's classification, and with them connected class voting. In the process of that the attention is given to ideological party families (*familles spirituelles*) which was adopted by the von Beyme and to the development of the political parties and consequently to the formation of the two major ideological poles, left and right, which are nowadays still present. The study is based on comparative study, among space and time, of four Central European post socialist countries, namely Hungary, Poland, Slovakia and Slovenia. The economic crisis, which enfolds the Europe in 2008, was chosen as the line among time. In mentioned countries the influence of social class of the individuals on their voting behaviour was tested. Accurately the study is focused on exploration for which part, on the ideological continuum left-right, the individual has voted on the base of his social class.

Key words: social cleavages, social class, ideological continuum left-right, post-socialistic countries of Central Europe, economic crisis.

Kazalo

1	UVOD	8
2	METODOLOŠKI NAČRT	8
2.1	Raziskovalno vprašanje	10
2.2	Hipoteza.....	10
3	EKONOMSKI KAZALNIKI.....	11
4	VOLILNE ŠTUDIJE	11
4.1	Michiganska šola oz. sociopsihološka šola	12
4.2	Socialnostrukturna šola oz. šola politične psihologije.....	13
4.3	Teorija racionalne izbire	14
4.4	Šola tematskega glasovanja	15
4.5	Ekonomska teorija glasovanja	16
5	POLITIČNE STRANKE	16
6	DUHOVNE OZ. IDEOLOŠKE DRUŽINE POLITIČNIH STRANK	19
7	SOCIALNOSTRUKTURNA ŠOLA IN RAZREDNO GLASOVANJE	23
7.1	Prva generacija	29
7.2	Druga generacija.....	30
7.3	Tretja generacija	30
7.4	Nova, četrta generacija razrednega glasovanja?.....	32
8	EMPIRIČNI DEL.....	33
8.1	Ekonomski kazalniki	33
8.2	Politične stranke in kontinuum levo – desno.....	36
8.3	Vpliv družbenega sloja posameznika na njegovo volilno vedenje.....	36
9	ZAKLJUČEK.....	44
10	LITERATURA.....	47
	PRILOGE	52

Priloga A: Politične stranke na Madžarskem, Poljskem, Slovaškem in v Sloveniji pred nastopom gospodarske krize in po njej.....	52
Priloga A.1: Madžarska-politične stranke pred in po gospodarski krizi.....	52
Priloga A.2: Poljska-politične stranke pred in po gospodarski krizi	53
Priloga A.3: Slovaška-politične stranke pred in po gospodarski krizi.....	54
Priloga A.4: Slovenija-politične stranke pred in po gospodarski krizi	54
Priloga B: Uvrstitev političnih strank v strankarske družine ter njihovo pozicioniranje na ideološkem kontinuumu levo-desno	55
Priloga B.1: Uvrstitev političnih strank v strankarske družine za Madžarsko, Poljsko, Slovenijo in Slovaško na volitvah pred in po gospodarski krizi.....	55
Priloga B.2: Strankarske družine glede na pozicioniranje na kontinuumu levo-desno	56
Priloga B.3: Pozicioniranje političnih strank na ideološkem kontinuumu levo-desno za Madžarsko, Poljsko, Slovaško in Slovenijo na volitvah pred in po gospodarski krizi.....	57
Priloga C: Volilno vedenje volivcev glede na dohodek posameznika na Madžarskem, Poljskem, Slovaškem in v Sloveniji pred nastopom gospodarske krize in po njen.....	58
Priloga C.1: Madžarska- volilno vedenje glede na dohodek posameznika pred nastopom krize (izraženo s številom anketiranih oseb in pretvorjeno v odstotke).....	58
Priloga C.2: Poljska- volilno vedenje glede na dohodek posameznika pred nastopom krize (izraženo s številom anketiranih oseb in pretvorjeno v odstotke).....	58
Priloga C.3: Slovaška- volilno vedenje glede na dohodek posameznik pred nastopom krize (izraženo s številom anketiranih oseb in pretvorjeno v odstotke).....	59
Priloga C.4: Slovenija- volilno vedenje glede na dohodek posameznik pred nastopom krize (izraženo s številom anketiranih oseb in pretvorjeno v odstotke).....	59
Priloga C.5: Madžarska- volilno vedenje glede na dohodek posameznika po nastopu krize (izraženo s številom anketiranih oseb in pretvorjeno v odstotke).....	60
Priloga C.6: Poljska- volilno vedenje glede na dohodek posameznika po nastopu krize (izraženo s številom anketiranih oseb in pretvorjeno v odstotke).....	60
Priloga C.7: Slovaška- volilno vedenje glede na dohodek posameznika po nastopu krize (izraženo s številom anketiranih oseb in pretvorjeno v odstotke).....	61

Priloga C.8: Slovenija- volilno vedenje glede na dohodek posameznika po nastopu krize (izraženo s številom anketiranih oseb in pretvorjeno v odstotke).....	61
---	----

Kazalo tabel

Tabela 7.1: Modernizirana EGP shema družbenih razredov.....	31
Tabela 8.1: Bruto domači proizvod Slovenije, Slovaške, Madžarske in Poljske (pregled za leto 2006 in 2012 v tisočih \$ na prebivalca)	33
Tabela 8.2: Stopnja registrirane brezposelnosti na primeru Slovenije, Slovaške, Madžarske in Poljske (podatki za leto 2006 in 2012 izraženi v odstotkih glede na zaposleno prebivalstvo) 34	
Tabela 8.3: Stopnja inflacije za Slovenijo, Slovaško, Madžarsko in Poljsko (pregled za leto 2006 in 2012; izraženo v odstotkih).....	34
Tabela 8.4: Subjektivno občutenje dohodka gospodinjstva na Madžarskem, Poljskem, Slovaškem in v Sloveniji pred nastopom gospodarske krizo (izraženo v številu anketiranih oseb in pretvorjeno v odstotke)	35
Tabela 8.5: Subjektivno občutenje dohodka gospodinjstva na Madžarskem, Poljskem, Slovaškem in v Sloveniji po nastopu gospodarske krize (izraženo v številu anketiranih oseb in pretvorjeno v odstotke).....	35

Kazalo grafov

Graf 8.1: Madžarska: volilno vedenje glede na dohodek posameznika pred nastopom krize (%).....	37
Graf 8.2: Poljska: volilno vedenje glede na dohodek posameznika pred nastopom krize (%) 38	
Graf 8.3: Slovaška: volilno vedenje glede na dohodek posameznika pred nastopom krize (%)	39
Graf 8.4: Slovenija: volilno vedenje glede na dohodek posameznika pred nastopom krize (%)	40
Graf 8.5: Madžarska: volilno vedenje glede na dohodek posameznika po nastopu krize (%). 41	
Graf 8.6: Poljska: volilno vedenje glede na dohodek posameznika po nastopu krize (%)	42
Graf 8.7: Slovaška: volilno vedenje glede na dohodek posameznika po nastopu krize (%)....	43
Graf 8.8: Slovenija: volilno vedenje glede na dohodek posameznika po nastopu krize (%)... 43	

1 UVOD

Volitve so eden izmed glavnih elementov sodobne predstavniške demokracije. Dandanes prevladuje posredna demokracija, za katero je značilno, da odločitve sprejemajo posamezniki, ki so s strani ljudstva izvoljeni v predstavniški dom (Krašovec 2007, 11). Po besedah omenjene avtorice (2007) pa je moč uvideti, da se s konceptom predstavniške demokracije povezujejo tudi volitve. Slednje predstavljajo mehanizem, s pomočjo katerega suvereno ljudstvo izbira svoje predstavnike (Krašovec 2007, 12).

Kaj vse, in v kolikšni meri, vpliva na vedenje volivcev, ko se odločajo, kateri politični stranki bodo namenili svoj glas? Odgovor na to vprašanje bom poskušala poiskati skozi svoje diplomsko delo, v katerem bom glavno pozornost namenila volilnemu vedenju volivcev.

2 METODOLOŠKI NAČRT

Volilno vedenje bom v diplomskem delu preučevala z vidika povezanosti družbenega sloja posameznika in njegovega volilnega vedenja. Analizo bom opravila na primeru štirih srednjeevropskih postsocialističnih državah, in sicer na primeru Madžarske, Poljske, Slovaške in Slovenije. Čeprav v to skupino spada tudi Češka, le te ne bom zajela v svojo analizo, saj zanjo ni moč pridobiti podatkov, ki bi bili v omenjenem pogledu primerljivi z ostalimi državami. Obravnavane države so bile izbrane na podlagi zgodovinskega, geografskega in kulturnega faktorja. Madžarska, Poljska, Slovaška in Slovenija so države, ki jim je pred demokratizacijo, konec 80. let 20. stoletja, vladal komunistični oz. socialistični režim, ki je bil kopija sovjetskega modela, te države so se v 90. letih spopadale s podobnimi težavami pri demokratični tranziciji (Berglund in drugi 2004, 1). Zaradi vpliva sovjetskega modela si države delijo podobno politično kulturo, poleg tega so vse obravnavane države istega leta (2004) vstopile v Evropsko unijo.

Analiza bo medčasovna, kot ločnico za primerjalno analizo pa sem si izbrala ekonomsko oz. gospodarsko krizo, ki je Evropo zajela leta 2008. Analiza bo torej za vsako državo posebej obravnavala dejavnike volilnega vedenja v obdobju volitev pred nastopom ekonomske krize, ki je nastopila okoli leta 2008, ter dejavnike volilnega vedenja v obdobju volitev po nastopu krize. Gospodarsko krizo sem si kot točko za določitev obdobja analize izbrala, ker ima vpliv

na določene segmente posameznikove pripadnosti družbenemu sloju. Po navedbah Fallona in Lucasa (2002) ima gospodarska kriza velik vpliv na trg dela, saj se delodajalci soočajo s številnimi problemi, ki jih ponavadi rešujejo z zmanjšanjem plač, zaposlenih ali števila ur dela, kar pa seveda vpliva na delojemalce in na njihov ekonomski položaj.

V diplomskem delu bom opravljala analizo, na podlagi katere bom ugotavljala, ali obstaja povezava med volilnim vedenjem volivcev in njihovim družbenim slojem. V analizi me bo zanimalo, kako, če sploh, je ekonomska kriza vplivala na spremembo družbenega sloja posameznika in posledično, če je, kako je ta sprememba njegovega sloja vplivala na njegovo volilno vedenje na volitvah v obdobju pred gospodarsko krizo in v obdobju po gospodarski krizi.

Volilno vedenje posameznika bom obravnavala z vidika njegove pripadnosti družbenemu sloju. Po besedah Dobratzove in kolegov (2012, 19) lahko pripadnost družbenemu sloju opredelimo kot pozitivno ali negativno privilegiranost v družbi, sam družbeni sloj pa je ponavadi utemeljen na osnovi življenjskega sloga, formalne izobrazbe in poklica. Prav tako pa so omenjeni elementi nemalokrat povezani z ekonomskimi pogoji (Dobratz in drugi 2012, 19). Sama se bom na družbeni sloj posameznika osredotočila preko ene izmed njegovih lastnosti, in sicer preko dohodka posameznika. To določnico sem si izbrala, ker gre za eno izmed največkrat uporabljenih lastnosti pri določanju družbenega sloja posameznika. Prav tako pa so številni avtorji našli povezavo med dohodkom posameznika in njegovo politično participacijo.

Podatke za izvedbo analize volilnega vedenja ter vpliva izbranega dejavnika nanj sem za zgoraj omenjene države pridobila s pomočjo raziskav European Social Survey, in sicer iz raziskave opravljene leta 2006 (ESS Round 3) ter iz raziskave opravljene leta 2012 (ESS Round 6) (Norwegian Centre for Researc Data 2006; 2012). Na podlagi te raziskave sem nato opravila rekodiranje spremenljivke v programu SPSS. Kot kazalnik spremenljivke dohodka sem si izbrala vprašanje, ki se dotika občutenja dohodka v celotnem gospodinjstvu posameznika (*Feeling about household's income nowadays*), kjer sem ponujene možnosti združila v tri skupine, kjer vrednost 1 predstavlja posameznike, ki težko preživijo mesec, vrednost 2 predstavlja tiste, ki mesec preživijo normalno, in vrednost 3 tiste, ki skozi mesec pridejo popolnoma brez težav. Nato sem na podlagi teh rekodiranih spremenljivk analizirala, za katero politično stranko so glasovali volivci glede na njihov dohodkovni položaj. Vprašanje se je glasilo: *Stranka, za katero ste glasovali na zadnjih nacionalnih volitvah oz.*

»Party voted in last national elections«. Zaradi skopih podatkov o umestitvi strank na ideološkem kontinuumu levo – desno sem sprva le te razvrstila po pripadnosti ideološkim družinam (*Familles Spirituelles*) na podlagi Chapel Hillove raziskave (Bakker in drugi 2015), na koncu pa sem omenjene ideološke družine uvrstila na levo oz. desno stran ideološkega kontinuumu. Ko sem pridobila ta podatek, sem lahko opravila analizo o vplivu družbenega sloja volivcev na njihovo volilno izbiro strank na ideološkem kontinuumu levo – desno.

V nadaljevanju najprej postavim raziskovalna vprašanja ter hipotezo, ki mi bodo služili kot rdeča nit pri pisanju diplomskega dela. Nato bom definirala pojme, ki so relevantni za nadaljnjo analizo. Temu bo sledil teoretski okvir, v katerem bodo predstavljene ugotovitve različnih avtorjev glede povezanosti družbenega sloja posameznika ter njegovega volilnega vedenja. Teoretičnemu delu bo sledil empirični del, kjer bom opravila sekundarno analizo podatkov, ki so bili zbrani na podlagi prej omenjenih raziskav. V zadnjem poglavju bom podala sklepe ter končne ugotovitve.

2.1 Raziskovalno vprašanje

Spodaj navajam raziskovalni vprašanji, na podlagi katerih bom opravljala svojo analizo.

Ali je gospodarska kriza v obravnavanih državah (Madžarska, Poljska, Slovaška in Slovenija) vplivala na spremembo družbenega sloja posameznika?

Ali je sprememba družbenega sloja posameznika posledično vplivala na njegovo volilno izbiro stranke na ideološkem kontinuumu levo – desno?

2.2 Hipoteza

Na podlagi prebrane literature mi bo kot rdeča nit raziskovalnega dela služila spodaj zapisana hipoteza.

Pripadniki nižjega družbenega sloja, ki ga opredeljuje nizek dohodek, bodo volili leve politične stranke pogosteje kot pripadniki višjega družbenega sloja, ki ga opredeljuje visok dohodek.

3 EKONOMSKI KAZALNIKI

Kot je bilo omenjeno v uvodnem delu, sem si za ločnico medčasovne analize izbrala gospodarsko krizo, ki je zajela Evropo leta 2008, zato se zdi na tem mestu vredno izpostaviti temeljne pojme oz. kazalnike, s katerimi bom preverjala gospodarsko stanje posamezne države pred krizo in po nastopu le te. Kot kazalniki gospodarskega stanja države mi bodo služili *bruto domači proizvod*, *stopnja registrirane brezposelnosti* in *indeks inflacije*. Te tri kazalnike sem si izbrala, ker gre za najbolj osnovne in največkrat predstavljene kazalnike gospodarskega stanja posamezne države. Tako imamo pri *bruto domačem proizvodu (BDP)* opravka z vrednostjo vseh dokončanih proizvodov in storitev, ki so bili ustvarjeni znotraj ene države v določenem obdobju (Finančni slovar). Pri *stopnji registrirane brezposelnosti* gre za odstotni delež registriranih brezposelnih oseb med aktivnim prebivalstvom (Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje). Z *indeksom inflacije* pa prikazujemo spremembo cen v gospodarstvu na splošno (The World Bank Group).

Ob naštetem bom vpliv gospodarske krize preverjala tudi skozi subjektivno občutenje oz. dožemanje krize prebivalcev posameznih držav. Te podatke bom pridobila iz raziskave European Social Survey za leto 2006 (ESS Round 3 2006) in leto 2012 (ESS Round 6 2012) (Norwegian Centre for Researc Data 2006; 2012), kot kazalnik pa mi bo služilo vprašanje *Občutenje dohodka v celotnem gospodinjstvu* (»*Feeling about household's income nowadays*«).

4 VOLILNE ŠTUDIJE

Zaradi številnih raznolikih funkcij volitev so se skozi različna časovna obdobja razvile posebne znanosti, ki se ukvarjajo s preučevanjem le teh. Po besedah Krašovčeve (2007, 17) so se te znanosti oz. volilne študije razdelile v dve večji skupini, in sicer:

- a) Prva skupina so študije, ki se ukvarjajo s preučevanjem in pojasnjevanjem volilnega vedenja volivcev;
- b) druga skupina pa so študije, ki preučujejo institucije in pravila, ki formalno, lahko tudi neformalno, vzpostavljajo volitve.

Kot je bilo omenjeno že v uvodnem delu, se bom sama ukvarjala s prvo skupino volilnih študij, torej s tistimi, ki preučujejo volilno vedenje volivcev. Iz tega zornega kota ima velik pomen tudi samo glasovanje. Po besedah Evansa (2004, 42) gre pri glasovanju za edinstveno dejavnost, ki je podeljena vsem posameznikom vpletenim v politični proces, istočasno pa gre za »običajne« odločitve, ki so osnova za posameznikovo glasovanje. Prav tako so odločitve, za koga glasujemo, pogojene z vrsto vedenj, vrednot, prepričanj in zahtev.

V okviru volilnih študij, ki se ukvarjajo s preučevanjem in pojasnjevanjem volilnega vedenja volivcev, so se razvile številne teorije in šole. Evans (2004) ugotavlja, da je na tem področju moč prepoznati pet glavnih šol oz. teorij, te pa so:

1. michiganska šola oz. sociopsihološka šola,
2. socialnostrukturalna šola oz. šola politične psihologije,
3. teorija racionalne izbire,
4. šola tematskega glasovanja in
5. ekonomska teorija glasovanja.

V nadaljevanju sledi kratek opis vsake izmed omenjenih šol oz. teorij.

4.1 Michiganska šola oz. sociopsihološka šola

Michiganska šola je po besedah Evansa (2004, 23) tista šola volilnih študij, ki je pustila največji pečat. Sama šola oz. njen model je zgrajen okrog tako imenovane strankarske identifikacije in temelji na konceptih, ki vplivajo na politično pripadnost volivcev. Ta jedrni koncept strankarske identifikacije, kot navaja Evans (2004, 24), kasneje služi kot središče za razlago strankarske izbire in kot osnova za nadaljnji razvoj volilnih študij, saj le te oskrbi z razlago, zakaj velika večina volivcev vse življenje voli eno stranko. To je prikazano na primeru ameriških volitev oz. dela *The American voter*, kjer so avtorji, na podlagi raziskav ameriških predsedniških volitev leta 1948 in leta 1956, trdili, da je osnovna motivacija volilnega vedenja strankarska identifikacija. Pri tej je moč opaziti dolgoročno psihološko povezanost volivcev z dvema glavnima političnima strankama, vendar to ne pomeni, da je večina volivcev vključena v stranko ali da sodelujejo v njenih političnih aktivnostih. Govorimo lahko o čustveni navezanosti posameznika na stranko, ta pa se razvija preko celotnega procesa socializacije, ki poteka od otroštva do adolescence, kjer posameznik ponotranji obnašanja in vrednote staršev oz. družine ter na podlagi tega oblikuje svoje volilno vedenje (Evans 2004, 24). Tako ta šola glasovanje sprva opredeljuje kot nagnjenost in šele nato kot zavestno odločitev. Po besedah Evansa (2004, 24) ta koncept strankarske

identifikacije pozneje služi kot os za razlago strankarske izbire in kot podlaga za nadaljnji razvoj volilnih študij oz. teorij. Ideja strankarske identifikacije zagovarja dejstvo, da glasovanje nikoli ni naključno, saj na primer izkušnja iz zgodnjega življenjskega obdobja in določena situacija, v kateri se znajde posameznik, lahko deluje kot iztočnica, da volimo za točno določeno politično stranko (Evans 2004, 25). Kljub temu pa Evans (2004, 25) poudarja, da ljudje spreminjajo svoje odločitve in glasove, saj bi drugače kakršno koli strankarsko tekmovanje in koncept volitev izgubila svoj pomen. Eden izmed razlogov za to je lahko sprememba družbenega konteksta posameznika. V določenem trenutku lahko posameznik samega sebe zaznava kot pripadnika nižjega družbenega razreda in bo tako svoj glas na volitvah namenil levi ali delavski politični stranki, čez nekaj časa pa se lahko isti posameznik znajde oziroma samega sebe zazna kot pripadnika višjega družbenega razreda in tako ne bo glasoval za leve stranke, temveč bo svoj glas namenil desnim političnim strankam (Evans 2004, 25–26).

4.2 Socialnostrukturalna šola oz. šola politične psihologije

Kot navaja Evans (2004, 43), je lažje, če na glasovanje ne gledamo kot na proces odločanja *per se*, ampak kot na vnaprej določen izraz pomembnih političnih elementov, preko katerih se volivec nagiba k določeni politiki ali politični stranki. Zagovorniki socialnostrukturalne šole oziroma šole politične psihologije bi elemente teh socialnostrukturalnih modelov izpostavili kot glavne predispozicije, ki jih posameznik poseduje preko položaja v družbi (Evans 2004, 43). Po besedah Evansa (2004, 45) je v zgodnjih volilnih študijah moč zaznati pristop politične sociologije. Eno izmed študij je izvedla tudi tako imenovana kolumbijska šola, ki se je v svojem pristopu osredotočila na demografske kazalnike posameznika, kot so spol, starost, poklic, religija, etničnost itd., ter na podlagi teh iskala povezavo med njimi in volilno izbiro posameznika (Evans 2004, 45). Za te študije se kasneje prevzame izraz »*družbeni prenos političnih izbir*«. Kot navaja Evans (2004, 45), avtorji poudarjajo tri osnovne procese, preko katerih se določene značilnosti posameznika, kot so socialno-ekonomski razredi, poklic, dohodek, izobrazba itd., dolgoročno ohranjajo v povezavi z njegovo volilno izbiro.

- a) *Razlikovanje*: Pri tem Evans (2004, 45) poudarja, da si posamezniki s skupnimi značilnostmi delijo tudi skupne interese, kar posledično pomeni, da imajo pripadniki različnih družbenih skupin različne, pogosto tudi nasprotujoče si, interese v politiki.
- b) *Prenos*: Tu ima Evans (2004, 45) v mislih prenos vrednot in vedenjskih vzorcev preko staršev na otroke. Otroci te prenesene vrednote in vedenjske vzorce posedujejo celotno življenje, kar posledično vpliva tudi na njihovo volilno vedenje oziroma glasovanje.

Gre za enega izmed najpomembnejših načel tradicionalne sociologije, ki poudarja določeno stopnjo generacijskega prenosa vrednot, ki zagotavlja kontinuiteto v družbenih strukturah.

- c) *Kontakt/zveza*: Kot tretji proces pa Evans (2004, 45) omenja kontakt oziroma zvezo, pri čemer morajo posamezniki preživeti več časa v prisotnosti članov družbene skupine, ki ji pripadajo tudi sami. S tem nenehnim kontaktom zagotovijo ojačitev vedenjskih vzorcev in vrednot, ki označujejo to družbeno skupino. Na tem mestu Evans (2004, 45) poudarja, da lahko kontakt z drugo družbeno skupino povzroči odklonilne poglede, ki oslabijo volivčeva prepričanja.

Poleg omenjenih značilnosti posameznika ima za njegovo vključitev v skupino velik pomen tudi posameznikova integracija v družbo, v povezavi s tem pa še jasna pripadnost določeni skupini, znotraj katere so posamezniki vključeni v družbene interakcije (Evans 2004, 46).

4.3 Teorija racionalne izbire

Po besedah Dobratzove in kolegov (2012, 24) teorije racionalne izbire predpostavljajo, da posamezniki in skupine delujejo na podlagi artikulacije svojih želja in ciljev. Po besedah Evansa (2004, 68) družbo razlikujemo glede na različne značilnosti družbenih skupin posameznikov, kot so vera, družbeni sloj, etničnost, spol, starost itd. Vzporedno s temi skupinami pa lahko prepoznamo določena nagnjenja znotraj teh družbenih skupin, ki usmerjajo volilno vedenje posameznikov. Kot navaja Evans (2004, 69), razlike med posamezniki razkrivajo ne samo sočasne želje po različnih rezultatih, ampak tudi zmožnosti po izbiri različnih rezultatov, ki v primeru volilne arene pomenijo izide, ki jih predstavljajo in obljublajo politične stranke v tekmi za oblast. V tem primeru se Evans (2004, 69) osredotoča na volivca kot posameznika in poskuša razložiti, skozi kakšne odločitve je šel, da je volil točno določeno stranko. Kljub temu da obstaja brezmejno veliko možnosti, ki igrajo pomembno vlogo pri tem, za katero politično stranko bo volivec glasoval, je pomembno, da obstajajo teoretične osnove, ki nudijo skupek predpostavk, ki jih bo volivec prepoznal kot spodbude h glasovanju. Zahtevo po tem skupku predpostavk pa je po besedah Evansa (2004, 69) zapolnila teorija racionalne izbire, ki se je razvila iz kombinacije teorij družbene akcije in ekonomskih teorij racionalnosti. V osnovi teorija racionalne izbire pripisuje vzroke za odločitve posameznika (ali sploh voliti in kako voliti) različnim pričakovanim kalkulacijam koristi (Evans 2004, 69). Z drugimi besedami, volivci se odločajo na podlagi pričakovanj, ki naj bi jih pridobili z vstopanjem v volilni proces. Po besedah Evansa (2004, 70) obstajata v teoriji racionalne izbire dve glavni deli dveh avtorjev, ki sta pustila velik pečat. Gre za

Downsovo *Ekonomsko teorijo demokracije* in Olsonovo *Logiko kolektivne akcije*. Evans (2004, 70–71) se v svojem delu osredotoča na Downsonovo teorijo, ki racionalnost definira kot vključevanje v aktivnosti doseganja ciljev v kar se da razumnem oz. sprejemljivem načinu. Če sledimo Downsovi ekonomski teoriji, sam volivca vidi kot racionalnega posameznika, ki se pomika k svojim ciljem, pri tem pa uporabi kar se da minimalno vložkov, da dobi kar se da velike koristi (Evans 2004, 71). Z drugimi besedami, racionalni posameznik je zainteresiran za stroškovno najbolj učinkovita sredstva za maksimizacijo svojega dobička oz. dosežka. V ekonomski perspektivi ponudbe in povpraševanja lahko racionalni volivci obstajajo zgolj v primeru obstoja racionalnih političnih strank, za katere glasujejo (Evans 2004, 72). Prav tako kot posamezniki morajo po besedah Evansa (2004, 72) tudi stranke maksimizirati svojo korist in delovati na način, ki je racionalen. Koristi stranke izvirajo iz prestiža in moči, ki jim ga daje vodilni položaj. Prav tako želijo vlade maksimizirati svojo podporo s strani volivcev, da si zagotovijo ponovno izvolitev. Z namenom da zmagajo in se obdržijo na oblasti, se morajo stranke odzivati na volivčeve preference in zagotavljati stopnjo pričakovane koristi, ki so jo obljubljale v predvolilnih bojih (Evans 2004, 72).

Teorija racionalne izbire upodablja politični proces kot igro, v kateri med seboj tekmujejo različni interesi, poleg tega pa je omejena z določenimi pravili in v določenih primerih tudi z zakoni. Teorija racionalne izbire tako postavi posameznika v središče analize, poleg tega pa je veliko elementov teorije racionalne izbire prispevalo k razvoju različnih poddisciplin, kot sta na primer model tematskega glasovanja in model ekonomskega glasovanja, ki sta opisana v nadaljevanju (Evans 2004, 88).

4.4 Šola tematskega glasovanja

Po besedah Bennetta (v Long 2013, 80) gre pri tematskem glasovanju za volilno prakso, ki temelji na vednosti volivca o določenem problemu ali temi ter pozicioniranju strank in kandidatov glede na te probleme ali vprašanja. Z drugimi besedami, volivec se odloči, za katero stranko bo glasoval na podlagi osebne pomembnosti vprašanj ali tem, ki jih določena stranka izpostavlja.

Glede na besede Denverja in kolegov (2012) je treba tukaj izpostaviti spreminjajoč se položaj ljudi, na drugi strani pa množičnost tematik, problematik in različnih stališč strank do njih, ter koliko so te tematike za določenega volivca pomembne. Po besedah Denverja in kolegov (2012, 92) morajo biti doseženi štirje kriteriji, da lahko volivca označimo kot tako imenovanega »tematskega volivca«.

- a) Volivec se mora zavedati vprašanja, ki zadeva določeno temo.
- b) Volivec mora imeti glede tematike/vprašanja ustvarjeno določeno lastno mnenje.
- c) Volivec mora različne stranke zaznati kot zagovornice različnih politik oz. pristopov glede dotične tematike/vprašanja.
- d) Ne nazadnje pa mora volivec glasovati za politično stranko, katere pozicija je najbližje njegovemu mnenju o dotični tematiki oz. vprašanju.

Po besedah Fournierja in kolegov (2003) se posamezniki, ki štejejo določene tematike za pomembne, volilno vedejo v povezavi z njimi, kar pomeni, da bodo glasovali za tisto stranko, ki takšne tematike oz. cilje tudi sama izpostavlja.

4.5 Ekonomska teorija glasovanja

Po besedah Evansa in Andersena (2004) ekonomske teorije glasovanja trdijo, da ima uspešnost gospodarstva velik vpliv na popularnost vodilne politične stranke in na glasovanje zanjo. Upoštevajoč Grafsteina in Moserjevo (2001, 363) lahko rečemo, da volivec na podlagi vrednotenja ekonomskih situacij, do katerih so pripeljale predhodne vlade, na volitvah odda svoj glas za določeno stranko – vladno ali opozicijsko.

Glede na izbrano temo diplomskega dela je za moje nadaljnje delo pomembna predvsem socialnostrukturna šola oz. šola politične psihologije. Za boljše razumevanje socialnostrukturne šole in s tem povezanega razrednega glasovanja je treba najprej nekaj besed nameniti samim političnim strankam in njihovem razvoju.

5 POLITIČNE STRANKE

Na volitvah so volivci soočeni z zahtevno nalogo, še posebej v proporcionalnih volilnih sistemih, za katere velja, da lahko volivci izbirajo zgolj med listami kandidatov, ki so jih določile politične stranke (Kaučič in Grad 2007, 233). Ravno iz tega zornega kota pa imajo stranke velik pomen.

V večini demokratičnih političnih sistemov lahko volivci izbirajo med širokim naborom političnih strank, vsaka izmed njih pa ponuja lasten pogled na politično realnost in lastne

predloge za prihodnost. Vsaka politična stranka v določenem strankarskem sistemu poseduje lastne ideje in pristope k razmerju med državo in družbo ter do vloge same države (Ware 1996, 17). Poleg tega pa po besedah Daltona in kolegov (2011, 81) vsaka politična stranka zavzame svojo pozicijo na širokem spektru vprašanj tako, da lahko posamezni volivec med strankami najde izraz svojih političnih preferenc in glasuje za stranko, ki predstavlja oz. bo predstavljala njegove poglede. Ware (1996, 17) pa poleg zavzemanja pozicij strank na spektru vprašanj ter pogledov strank na politično realnost kot element razlikovanja med političnimi strankami vpelje še ideologijo. Kot pravi sam (Ware 1996, 17), centralnost ideologije v politiki stranke ne more biti zanikana. Vprašanju ideologije bom več besed namenila nekoliko kasneje, najprej pa bi se osredotočila na razvoj ter spreminjanje političnih strank skozi zgodovino.

Skozi zgodovino se je pojem politične stranke močno spreminjal. Ena izmed najbolj znanih opredelitev pojma politične stranke je bila podana s strani Maxa Webra. Della Porta (2003) navaja, da je Weber politične stranke opredelil kot združenja, ki temeljijo na svobodnem članstvu in so ustanovljena zato, da lastnim voditeljem zagotavljajo položaj moči, lastnim aktivistom pa možnost doseganja objektivnih ciljev.

Po besedah Fink Hafnerjeve (2001, 32) so se zametki političnih strank začeli oblikovati konec 18. stoletja v Franciji, razcvet modernih političnih strank pa je moč zaslediti šele v sredini 19. stoletja. Zgodovinski razvoj političnih strank se povezuje z nekaterimi ključnimi teoretičnimi pristopi, ki jih navajam v nadaljevanju (Fink Hafner 2001, 32–53).

- a) *Institucionalne teorije* so najstarejše teorije, ki razlagajo nastanek prvih strank v Zahodni Evropi ter Severni Ameriki. Te zgodnje institucionalne teorije opisujejo predvsem razvoj in delovanje predstavniških institucij (predvsem parlamenta in volilnega sistema) ter vpliv le teh na razvoj modernih političnih strank. Fink Hafnerjeva (2001, 34) pa poudarja, da se zakonitosti vzajemnega učinkovanja med volilnim sistemom in strankarsko areno, ki spadajo v specializiran institucionalni pristop, pojavijo šele v 20. stoletju. Kljub temu da sta parlamentarni sistem in splošna volilna pravica vplivala na razvoj strankarskih struktur, je potrebno omeniti, da se je ta razvoj oz. vpliv razlikoval od države do države. Nastanek in razvoj predstavniške demokracije je po Duvergerjevem mnenju ključni dejavnik za razvoj strank, ta je na njihov nastanek vplivala dvojno (Fink Hafner 2001, 36). Stranke, ki so nastale iz

parlamentarnih skupin imenujemo »interne stranke«, tako imenovane »eksterne stranke« pa so tiste, ki so nastale iz organizacijskih jeder zunaj parlamenta.

- b) *Krizne teorije* se osredotočajo na pojasnjevanje vloge ideologije in politične legitimnosti pri razvoju političnih strank. Fink Hafnerjeva (2001, 41) poudarja, da pojasnjevalna vrednost kriznih teorij pride do izraza pri kritičnih zgodovinskih dogodkih, v katerih se nakopičijo uničevalni dejavniki za že obstoječ strankarski sistem. Kljub zgodovinski vlogi kriznih teorij pa jih je mogoče uporabiti tudi danes, vendar moramo biti pozorni, da upoštevajoč sodobne izraze in procese razkrajanja legitimnosti konkretnih političnih sistemov njihove prvine posodobimo (Fink Hafner 2001, 41)
- c) *Organizacijske teorije* se posvečajo nastanku politične stranke kot organizacije. Po besedah Fink Hafnerjeve (2001, 50) je Panebianco na podlagi klasičnih zapisov Duvergerja, Webra, Michelsa in drugih ustvaril organizacijsko matriko strank, ki je opredeljena z dejavniki, ki določajo organizacijske značilnosti stranke (genetični model), in z načinom utrjevanja stranke (institucionalizacija). Idealen tipski organizacijski razvoj strank pa poteka na tri načine, in sicer s teritorialno difuzijo, teritorialno penetracijo in kombinacijo obeh prej omenjenih načinov nastanka stranke (Fink Hafner 2001, 50). Prav tako Fink Hafnerjeva (2001, 50) zapiše, da so liberalne stranke pogosto nastajale preko kombiniranega modela, konservativne in komunistične stranke so se razvijale predvsem s teritorialno penetracijo, teritorialna difuzija pa je značilna za nastanek socialističnih in religioznih strank.
- d) *Modernizacijske teorije* so uspešne predvsem pri pojasnjevanju razlik v razvoju strank v posameznih državah, kjer to z institucionalnimi dejavniki ni mogoče. Fink Hafnerjeva (2001, 42) izpostavlja, da je posebnost teh teorij predvsem ta, da med najpomembnejše spremenljivke, ki vplivajo na nastanek strank, uvrščajo značilnosti družbe, ki jo preučujejo. Modernizacijske teorije se delijo na več sklopov, in sicer na strukturne modernizacijske teorije, teorije o družbeni bazi strank in teorije družbenih cepitev (Fink Hafner 2001, 42). Glede na naravo pričujočega diplomskega dela so zame najpomembnejše prav teorije o družbenih cepitvah, zato so podrobneje opisane v nadaljevanju.

6 DUHOVNE OZ. IDEOLOŠKE DRUŽINE POLITIČNIH STRANK

Teorija o družbenih cepitvah spada v sklop modernizacijskih teorij in ima pri nadaljnjem pojasnjevanju razvoja strank največjo težo, zato ji na tem mestu posvečam več pozornosti. Po besedah Fink Hafnerjeve (2001, 43) je namen te teorije pojasniti razmerje med družbenimi cepitvami in strankarskimi sistemi. Glede na to se cepitve opredeljuje kot merila, ki ločujejo člane neke skupnosti na določene skupine.

Družbene cepitve v samem jedru odsevajo tudi različne ideologije, in sicer glede na naravo politike in ekonomije ter posledično na idealno razmerje med tema dvema družbenima sistemoma. Pri korelaciji ideologije in razvoja oziroma spreminjanja političnih strank pa je vredno omeniti dva pristopa, ki ju je razvil Ware. Sam pravi, da v splošnem razlikujemo med dvema različnima pristopoma (Ware 1996, 18).

1. Prvi pristop vidi politične stranke kot igralce, ki lahko lastno ideologijo prilagajajo mnenju in vrednotam njihovih najbližjih podpornikov.
2. Za razliko od prvega pa drugi pristop vidi politične stranke, kljub temu da sicer imajo nek potencial za prilagajanje, kot »zapornike« lastne zgodovine, saj stranke vidi kot institucije, ki temeljijo na prepričanjih in vrednotah, ki jih je imela stranka ob sami ustanovitvi.

Ware (1996, 22) pravi, da se moč omenjenih prepričanj in vrednot med strankami razlikuje. Avtor ene najbolj znanih klasifikacij političnih strank v zgodovini je Klaus von Beyme, ki jih je glede ideologijo posamezne stranke razvrstil v devet klasičnih ideoloških oziroma duhovnih družin (*familles spirituelles*). Po besedah Hlouška in kolegov (2016, 5) je von Beyme posamezno družino strank definiral na podlagi njihovega zgodovinskega nastanka in razvoja, poleg tega pa je upošteval učinek, ki so jih za seboj pustile družbene cepitve, te pa je podrobneje predstavil in opisal Rokkan. Omenjene *familles spirituelles* je v svojem delu povzel Ware (1996, 22–43). Vsaka od njih ima nekatere osnovne značilnosti, ki jih bom na kratko predstavila v naslednjih vrsticah.

1. *Liberalne in radikalne stranke*: Liberalne stranke so se razvile v 19. stoletju, proti koncu istega stoletja pa so postale vodilna sila v mnogih nastajajočih liberalnih demokracijah. Člani liberalnih strank oz. liberalci so se zavzemali za ostro ločitev med državo in družbo, poleg tega pa tudi za zaščito pred samovoljnimi dejanji zemljiških

gospod. Tako lahko rečemo, da so si prizadevali za pravne in politične pravice za vse državljane, kljub temu pa so bili nekateri med njimi proti uveljavitvi volilne pravice za vse – na podlagi tega niso želeli priznati volilne pravice ženskam in revnim. Po besedah Wara (1996, 30) je von Beyme trdil, da se razlikovanje med liberalci in radikalci znotraj iste duhovne družine nanaša na enega izmed pogledov na politični konflikt v 19. stoletju. Ta pogled se nanaša na razširitev volilne pravice – privrženci radikalizma so se zavzemali za politično participacijo vseh, tudi tistih, ki so jim liberalci to želeli onemogočiti, zato lahko rečemo, da so se radikalci zavzemali za množično politično participacijo in demokracijo. Poleg te ločnice, ki se dotika volilne pravice in na splošno politične participacije, pa med liberalci in radikalci najdemo skupno točko, in sicer glede vprašanja ločitve države od družbe. Kot navaja Ware (1996, 30) so se predvsem v katoliških državah tako liberalci kot tudi radikalci znašli v sporu s Cerkvijo. Na podlagi zgoraj opisanih primerov je moč uvideti izvor liberalizma in radikalizma. Ware (1996, 30) v svojem delu navaja, kako obe ideologiji vplivata na politične stranke danes, in sicer pravi, da se tradicionalno zavzemanje za politične in pravne pravice vseh državljanov danes odraža predvsem v odprtih (permisivnih) socialnih politikah. Upoštevajoč Wara (1996, 30) liberalci v celoti zagovarjajo zasebno lastništvo, radikalci pa se zavzemajo za mešano gospodarstvo, kjer se prepletata državna in zasebna lastnina.

2. *Konservativne stranke:* Po besedah Wara (1996, 31) je von Bayme trdil, da so konservativne stranke tiste stranke, katerih programi so se v desetletjih glede na ostale doktrine najbolj spremenili. Konservativci so strogo nasprotovali razširitvi volilne pravice, kljub temu pa se njihova želja po ohranitvi omejevanja volilne pravice ni uresničila in so z njeno razširitvijo doživeli velik udarec. Za konservativne stranke lahko rečemo, da so se razvile kot opozicija liberalnim strankam in so nasprotovale kakršnim koli spremembam, predvsem zaradi zaščite lastnih ekonomskih in političnih interesov. Kot navaja Ware (1996, 32) konservativizem ni bil uspešen v veliko državah, saj so konservativne stranke počasi izumrle do prve polovice 20. stoletja. Konservativci so se tako začeli vključevati v druge politične stranke, kjer so nove »zaveznike« prisilili, da ohranijo čim več konservativnih vrednot. Kjer pa je konservativnim strankam uspelo preživeti in ohraniti lastno neodvisnost, so le te, kot navaja Ware (1996, 32), razvile politike in pristope, ki se ujemajo z njihovim tradicionalnim nasprotovanjem radikalnim spremembam.

3. *Socialistične in socialdemokratske stranke*: Kot trdi Ware (1996, 33), je za socialistične stranke značilna mobilizacija okrog delavskega razreda, prav tako pa so te stranke že od samega začetka svojega obstoja v konfliktu s političnimi avtoritetami. Kljub temu pa se socializem ni vedno pojavljal kot boj proti oblasti, prav tako pa se tudi njegov obstoj ni vedno vezal na industrializirane države. Temeljni cilj socialistov je bil obvarovati politične pravice delavcev, kar jih je združevalo z radikalci. Za razliko od nekaterih radikalcev in predvsem liberalcev so se socialisti, kot navaja Ware (1996, 34), zavzemali za nadzor delavcev nad sredstvi proizvodnje. Prvo pomembno prelomnico je v socialistični ideologiji pustila 1. svetovna vojna, saj je le ta privržence socialistov razdelila na tiste, ki so zagovarjali vojno, in na tiste, ki so ji nasprotovali. Socialistična ideologija pa se je ponovno spremenila v letih po 2. svetovni vojni, ko so socialisti, z namenom povečanja svoje volilne baze, počasi začeli opuščati svoj dolgoleten temeljni cilj, tj. »nacionalizacija« gospodarstva oz. zavezanost k državni lastnini. Z drugimi besedami, preusmerili so se k cilju, ki zagovarja t. i. mešano gospodarstvo (Ware 1996, 35). Po besedah Wara (1996, 34) so preobrazbo temeljnega cilja socialistične ideologije številni avtorji poimenovali socialna demokracija. Socialne oziroma socialdemokratske stranke so bile zgodovinsko in organizacijsko močno povezane s sindikati. Obe svetovni vojni pa nista bili edini prelomnici, ki sta zaznamovali te stranke. Kot navaja Ware (1996, 35), je za ponovno preoblikovanje njihovih programov v 80. in 90. letih prejšnjega stoletja poskrbela močno naraščajoča popularnost Nove desnice v 70. letih. Na podlagi tega so se stranke še bolj odmaknile od prvotne zavezanosti k javni lastnini in se usmerile na tiste, ki so bili pri razporejanju produkcijski sredstev najbolj ranljivi. To so dosegli preko ohranjanja in izvajanja državnih socialnih politik, ki so bile razvite v povojnih letih.
4. *Krščanske stranke* so nastale že v 19. stoletju, kljub dolgoletnemu obstoju pa so po besedah Wara (1996, 36) šele po 2. svetovni vojni postale močna sila v evropski politiki. V 19. stoletju je bila Katoliška cerkev zelo nezaupljiva glede vzhajanja sekularne države, saj bi z njeno uveljavitvijo izgubila vso svojo moč. Vendar pa se je, predvsem v protestantski Nemčiji, pojavila potreba po zaščiti njihovih interesov, zato je bila oblikovana pomembna krščanska stranka. Kljub temu pa se je nezaupljivost papeža do liberalne demokracije nadaljevala vse do let med obema svetovnima vojnama. Paradoksalno pa so se v tem času fašistične stranke pojavile kot ključni branik interesov Cerkve (Ware 1996, 36). Padec avtoritarnih režimov v 30. letih

prejšnjega stoletja je Cerkev ne nazadnje prisilil v podporo sistemu liberalne demokracije. S tako podporo Cerkve liberalni demokraciji in uporabo pomembnih cerkvenih virov za mobilizacijo volivcev bi lahko krščanske stranke uspele, vendar po besedah Wara (1996, 36) niso bile ustrezno vodene, kar je povzročilo zlitje krščanskodemokratske ideologije z volilnim pragmatizmom. Pa vendar so krščanskodemokratske stranke tiste, ki so glede družbenih vrednot med vsemi strankami najbolj konservativne in nasprotujejo splavu ter zagotovitvi enakih pravic istospolno usmerjenih, kot jih imajo raznospolno usmerjeni posamezniki. Kar pa se tiče ekonomskega vprašanja pa Ware (1996, 36) trdi, da so krščanskodemokratske stranke do določene mere sprejele javno lastnino in dovoljevale tudi delno posredovanje države v gospodarstvo.

5. *Komunistične stranke*: V primerjavi z ostalimi strankarskimi družinami je po besedah Wara (1996, 37) najlažje opredeliti ideologijo komunizma, vsaj za prvih nekaj desetletji njegovega obstoja. Z ustanovitvijo Kominterne leta 1919, ki je delovala kot zaščitnik marksističnih idej, je Komunistična partija Sovjetske Zveze nadzorovala komunistično ideologijo po celem svetu. Kljub temu da je bila Kominterna leta 1943 razpuščena, so komunistične politične stranke po celem svetu še vedno pogledovale proti Moskvi za nadaljnja navodila glede politik. Ware (1996, 37) navaja, da je lojalnost teh strank do Moskve začela slabeti z zatrtjem madžarske ljudske vstaje leta 1956 in nato s sovjetsko invazijo na Češkoslovaško leta 1968. Medtem ko so nekatere komunistične stranke še vedno sledile navodilom iz Moskve, so se druge stranke začele zavzemati za bolj prožno ideologijo, ki bi bila bolj prilagojena nacionalnim kontekstom in tematikam. Kljub temu pa lahko izpostavimo, da je bilo državno lastništvo glavna vrednota, ki jo je zagovarjala komunistična ideologija.
6. *Agrarne (kmečke) stranke* so bile stranke manjših kmetov, ki so se pojavile kot sev industrializacije in gospodarske depresije v 19. in začetku 20. stoletja, te so nasprotovale prevladi industrijskega načina proizvodnje. Kot navaja Ware (1996, 39), je von Bayme nastanek teh strank umestil v majhne države, v katerih se je proces izgradnje države pojavil z zamudo, in v države, kjer so prevladovala majhna mesta (na primer Skandinavija in Vzhodna Evropa). Te stranke so se na političnem spektru gospodarskih in družbenih vprašanj nahajale bolj na desni strani ideološkega kontinuuma, kar pomeni, da so nasprotovale državnemu lastništvu in permisivnim politikam, ki so se dotikale vprašanja splava in pravic istospolne usmerjenosti itd. (Ware 1996, 27).

7. *Etnične stranke* se pojavljajo v večini liberalnih demokracij, kjer obstajajo pomembne manjšine, ki govorijo drugačen jezik ali imajo drugačno kulturo in tradicijo kot večina ostalega prebivalstva. Kot primer Ware (1996, 39) navaja Združeno kraljestvo, ki ima veliko različnih subkultur v Walesu, na Škotskem in Severnem Irskem, ter Belgijo, ki je razdeljena na francosko in flamsko govoreče prebivalstvo. Kot pravi Ware (1996, 39), so etnične stranke pogosto povezovali z nacionalizmom, čeprav je danes veliko število etničnih strank, ki se uvrščajo med sredinske ali levosredinske stranke, kar po besedah Ware (1996, 27) pomeni, da vsaj delno zagovarjajo javno lastništvo in so odprte do politik, ki obravnavajo splav, pravice istospolno usmerjenih itd.
8. *Desnoekstremistične stranke*: Kot primer takih strank oz. ideologije lahko izpostavimo *fašizem*, ki se je razvil v vseh evropskih državah med obema vojnoma (Ware 1996, 41). Zanj je bilo značilno predvsem to, da je bil nedemokratičen in neliberalen. Privrženci fašizma so stremeli k avtoritarni državi, ki bi nudila zaščito tradicionalnim družbenim vrednotam. Kljub temu da je bil fašizem eden od sovražnikov družbene tolerantnosti, je zagovarjal bolj ambivalentno miselnost pri državni intervenciji v ekonomijo. Ware pravi (1996, 41), da so zagovorniki fašizma podpirali majhne podjetnike in nasprotovali družbeni motnji, ki bi jo lahko povzročile velike korporacije.
9. *Ekološke stranke* so zgodovinsko gledano po času nastanka von Beymове klasifikacije najnovejšega izvora. Njihove ideje in programi so bili razviti neodvisno od ostalih ideologij. Za te stranke je značilno, da se zavzemajo za skrb za okolje in nasprotujejo nenadzirani rasti proizvodnje.

Kot bo razvidno v nadaljevanju, so imele družbene cepitve in s tem nastanek različnih političnih strank, ki so zagovarjale različne interese, velik pomen za nastanek razrednega glasovanja.

7 SOCIALNOSTRUKTURNA ŠOLA IN RAZREDNO GLASOVANJE

V tem poglavju bom podrobneje opisala družbene cepitve kot temelj socialnostrukturne šole in s tem pogojenega razrednega glasovanja, ki je znotraj te šole prevladovalo dolgo obdobje. Po besedah Fink Hafnerjeve (2001, 43) v družbi obstajajo najrazličnejše cepitve, vendar se jih le del preobrazi v politično obliko. Omenjena avtorica prav tako trdi, da se v politično sfero

prebijejo le tiste, ki se jih artikulira v interese oz. v zavestne orientacije, šele kot take pa lahko razvijejo svoje strankarske orientacije. S politizacijo družbenih problemov pa opisujemo ključen člen pri prevajanju družbenih konfliktov v strankarsko delovanje ter v strankarske arene. Po besedah Daltona (v LeDuc in drugi 1996, 322) družbene cepitve vsebujejo nekatera temeljna vprašanja relacije moči in politike, ki so se razvila na podlagi marksističnih in kapitalističnih pogledov političnega razvoja. Glede na to naj bi družbene cepitve odražale ekonomske in materialne probleme industrijskih družb. Prav tako pa naj bi problemi, kot so brezposelnost, inflacija, davčna politika, in problemi državnega upravljanja gospodarstva, pospešili razredno delitev (Dalton v LeDuc 1996, 322). Na tem mestu bom za klasifikacijo družbenih cepitev uporabila tipologijo Lipseta in Rokkana, ki je bila pomembna za pojasnitev nastanka in razvoja političnih strank. Kot trdijo Berglund in drugi (2004, 8), imajo cepitve velik pomen. Ne le da oblikujejo volilno vedenje volivcev in strank, temveč tudi določajo število političnih strank in naravo strankarskih konfliktov, s tem pa oblikujejo in določajo delovanje same demokracije (Berglund in drugi 2004, 8). Pomen cepitev je odločilen za preučevanje strank, strankarskega sistema in spremembe režimov. Prav tako Dalton (v LeDuc in drugi 1996, 322) povzema Lipsetov opis razredne cepitve, ki naj bi odražala dejstvo, da politične stranke predstavljajo interese različnih družbenih slojev, saj so lahko politične stranke osnovane na interesih nižjega družbenega sloja, srednjega družbenega sloja ali pa visokega družbenega sloja.

Po besedah Lipseta in Rokkana so se pojavile štiri ključne prelomnice v razvoju političnih strank, na podlagi katerih so se oblikovali tudi strankarski sistemi v starih evropskih demokracijah. Dve prelomnici sta se zgodili v času oblikovanja nacionalne države, preostali dve pa v času industrijske revolucije (Kropivnik 1998, 26; Della Porta 2003, 128). Za prvi dve cepitvi, cepitvi na *osi središče – obrobje* in na *osi država – cerkev*, je upoštevalo Lipseta in Rokkana značilno, da sta posledica *nacionalne revolucije*. Pri tem je šlo za pogosto nasilne načine, s katerimi je vladajoča elita svojo avtoriteto vsiljevala drugim bolj avtonomnim skupinam, kot sta na primer cerkev in plemstvo (Fink Hafner 2001, 45). Po besedah Fink Hafnerjeve (2001, 45) se posledice bojev na *osi središče – obrobje* deloma vidi še danes, na primer v Veliki Britaniji pri konservativcih, ki so predstavniki regij in so zgoščeni okrog Londona, ter pri škotskih in valežanskih nacionalistih, ki so predstavniki interesov obrobja v konfliktu s središčem. Upoštevalo Fink Hafnerjevo (2001, 45) so konflikti na *osi država – cerkev* povzročili nastanek antiklerikalnih strank, ki so nastopale proti krščanskodemokratskim strankam. Ti konflikti pa so bili značilni za katoliške in religiozno

mešane države, ki pa so še vedno prisotni tam, kjer je bila reformacija neuspešna. Pri prelomnicah, katerih pojav štejem v čas *industrijske revolucije*, pa gre za spopad med *lastniki/delodajalci* ter *najemniki/delavci* ter za spopad med *agrarnimi interesi* in *industrijskimi podjetniki* (Della Porta 2003, 128). V primeru slednjega spora so po besedah Fink Hafnerjeve (2001, 45) ta konflikt izrazile agrarne stranke, ki so zastopale interese kmetov. V Veliki Britaniji pa je bil konflikt med lastniki zemlje in novimi industrialci izražen kot konflikt med konservativci in liberalci. Kot navaja Fink Hafnerjeva (2001, 45) so v okoliščinah industrijske revolucije na *osi lastniki/delodajalci – najemniki/delavci* nastale tudi socialistične stranke, ki so zagovarjale interese delavskega razreda. Poleg tega pa je Lipsetova in Rokkanova klasifikacija družbenih cepitev ponovno postala aktualna v 80. letih prejšnjega stoletja, saj se kot »otrok« v navezavi z industrijsko revolucijo pojavljajo tudi zelene stranke, ki izražajo konflikt med materialističnimi in postmaterialističnimi vrednotami (Fink Hafner 2001, 45).

Po besedah Rokkana (2009, 102–103) je bila zgodovina Evrope od začetka 19. stoletja zaznamovana s procesi teh dveh revolucij, pri čemer se je ena izvirno zgodila v Franciji druga pa v Veliki Britaniji. Obe sta pustili posledice v strukturi družbenih cepitev obeh držav in širše, kljub temu pa Rokkan (2009, 203) poudarja, da je francoska revolucija za seboj pustila najgloblje družbene cepitve. Lipset in Rokkan sta tako identificirala štiri različne cepitve, ki pa so bile po besedah Berglunda in kolegov (2004, 9) do 20. stoletja preoblikovane tako, da se danes na primer cepitev cerkev/država povezuje s cepitvijo sekularizirano/versko, cepitev na delodajalce in delavce pa se danes še nadalje deli na srednji razred in delavski razred. Cepitev med centrom in obrobjem danes zajema t. i. odpor do unitarne države, ki pogosto temelji na etnično-verskem konfliktu (Berglund in drugi 2004, 9–10). Po besedah Berglunda in kolegov (2004, 10) gredo cepitve preko tem, konfliktov in interesov, ki so zgolj ekonomske ali družbene narave, v svojem smislu so bolj osnovne, enostavne in so sestavljene iz globoko usidranih družbenih konfliktov s političnim pomenom.

Glede na osredotočenost analize na štiri srednjeevropske postsocialistične države je treba povedati, da sta Lipset in Rokkan svojo klasifikacijo družbenih cepitev oblikovala na podlagi držav Zahodne Evrope. Po besedah Grzybowskega in Mikula (v Berglund in drugi 2004, 181) pa Rokkanov šeststopenjski model prenosa družbenih cepitev v strankarske sisteme ni bil ustrezen za družbe v novih demokracijah Srednje Evrope. Zato je v primeru teh držav po prepričanju Grzybowskega in Mikula (v Berglund in drugi 2004, 181) tipologijo družbenih cepitev treba modificirati. Upoštevajoč Zajca in Boha (v Berglund in drugi 2004, 337) glavne

družbene cepitve, ki se pojavljajo v Srednji Evropi, z omenjeno klasifikacijo ne sovpadajo popolnoma, zato je na tem mestu vredno njuno klasifikacijo kombinirati s pristopom Herberta Kitschelta, ki je razložil začetno oblikovanje cepitev v novih demokracijah Srednje Evrope. Glavne cepitvene dimenzije, ki jih je ustvaril Kitschelt, so redistribucija nasproti tržni alokaciji resursov in liberalne nasproti avtoritarnim vrednotam ter sprejemanju pravil (Zajc in Boh v Berglund in drugi 2004, 338). Tudi narava teh cepitev se razlikuje od države do države, saj so nekatere družbene cepitve lahko povezane s procesom transformacije ali pa so preprosto pojav različnih razlikovanj iz preteklosti, posledično pa je v vsaki izmed obravnavanih srednjeevropskih postsocialističnih držav prišlo do posebnosti družbenih cepitev in s tem pogojenega razrednega glasovanja.

Glede na besede Lipseta in Rokkana (Goldberg in Sciarini 2014) so imele socialne in družbene cepitve v posamezni državi močan vpliv na strukturiranje nacionalnih strankarskih sistemov. Najpomembnejšo vlogo pri strukturiranju strankarskih sistemov v Evropi so imele razredne cepitve, saj se povezujejo s procesom industrializacije, pri čemer ima velik pomen razkol med podjetniki in delavskim razredom v času industrijske revolucije. Po besedah Della Porte (2003, 131) so delavci v vseh evropskih demokracijah skušali preseči lastno podrejenost v odnosu z lastniki. Zaradi tega so začeli ustanavljati lastne politične stranke, preko katerih so želeli doseči več enakosti. Prav tukaj, pri vprašanju državnega poseganja v področje ekonomske neenakosti, pa se je izoblikovala os spopadanja na ideološkem kontinuumu levo – desno. Po besedah Maira (v Dalton in drugi 2007, 206) je vse od prelomnega dela Downsa postalo značilno razmišljanje o strankarskem tekmovanju in volivčevi podpori stranke glede na dimenzijo levo – desno.

Levo usmerjene politične stranke so zagovarjale večji poseg države v gospodarstvo, desno usmerjene politične stranke pa ravno nasprotno (Della Porta 2003, 131). Mair (v Dalton in drugi 2007, 207) je povzemal Downsa, ki je trdil, da levi pol ideološkega kontinuumu zagovarja popolno državno kontrolo gospodarstva, medtem ko je desnica zagovornica popolnoma prostega trga. Opisano je Downs ugotovilo glede na vprašanje državne kontrole gospodarstva omogočilo razporeditev političnih strank na ideološkem kontinuumu levo – desno (Mair v Dalton in drugi 2007, 207). Mair (v Dalton in drugi 2007, 207) pa istočasno izpostavi, da je Downs priznal, da v njegovem pristopu razlikovanja politične levice od politične desnice obstaja pomanjkanje realizma, saj so ekstremno desne stranke (opiše jih kot fašistične stranke), ki bi morale zagovarjati popolnoma svobodni trg, le temu nasprotovale, prav tako pa je pojasnil, da so bile nekatere stranke v določenih vprašanjih umeščene na levi

del ideološkega kontinuuma, pri drugih vprašanjih pa na desni del ideološkega kontinuuma, zato niso imele enotnega in nedvoumnega položaja na ideološkem kontinuumu levo – desno. Razlikovanje med politično levico in politično desnico je bilo opisano kot t. i. »*kratkoročna naprava*«, ki zagotavlja splošno orientacijo političnim voditeljem, ideologijam in strankam, s čimer olajša primerjavo skozi prostor in čas. Z drugimi besedami Mair (v Dalton in drugi 2007, 207) trdi, da čeprav se stranke in njihove politike spreminjajo ter razvijajo, se pojma levo in desno ponujata bolj kot abstraktna merila, ki ju lahko uporabljamo bolj ali manj enakovredno in primerljivo v različnih pogojih in različnih obdobjih. Kot je znano, je razlikovanje med levico in desnico prvič prešlo v uporabo v zgodnjem obdobju francoske revolucije, kjer se je uporaba nanašala na razporeditev sedežev poslancev različnih strank v takratnem zakonodajnem telesu (Mair v Dalton in drugi 2007, 212). Po besedah Maira (v Dalton in drugi 2007, 212) so v tem zakonodajnem telesu simpatizerji monarhije zasedali na desni strani skupščine, nasprotniki pa so sedeli na levi strani. Uporaba pojma politično levo in politično desno pa se je v kasnejših letih močno razširila in se začela povezovati z delitvijo med progresivnimi in bolj konservativnimi pozicijami (Mair v Dalton in drugi 2007, 212). Po besedah Bobbia (1995, 33) sta t. i. desnica in levica antitetična izraza, ki ju uporabljamo zato, da bi opisovali soočanje ideologij in gibanj. Bobbio (1995, 35) je v svojem delu zapisal, da obravnavana pojma označujeta nasprotujoče si programe, ki zadevajo vrsto vprašanj, katerih reševanje po navadi sodi v okvir političnega delovanja ter navzkrižja idej in interesov. V realnem življenju pa med obema »skrajnostima«, ki jih predstavljata leva in desna stran, zaznamo tudi neko sredinsko pot oz. politiko tretje poti. Slednja se ne postavlja kot oblika kompromisa med obema skrajnostma, temveč kot je zapisal Bobbio (1995, 39) preseganje ene in druge ter kot njuno sočasno sprejemanje in izničevanje. Tako lahko rečemo, da ne gre za tretjo možnost, marveč za to, da sta desnica in levica zblížani v svoji medsebojni odvisnosti.

Na podlagi razlage pojma levica in desnica bom na tem mestu izpostavila tudi umestitev strankarskih družin na kontinuumu levo – desno. Kot navaja Ware (1996, 27), sta Laver in Hunt na koncu 80. let prejšnjega stoletja opravila raziskavo, na podlagi katere so strokovnjaki s pomočjo dveh lestvic strankarske družine uvrstili na ideološki kontinuum levo – desno. Omenjeni lestvici odražata vprašanja, ki so bila v osrčju političnega konflikta ob nastajanju največjih strankarskih družin, gre za vlogo države v gospodarstvu ter pravice posameznika v odnosu z državo (Ware 1996, 27). Zaradi osredotočenosti diplomskega dela na gospodarsko oz. ekonomsko krizo bom opisala ter uporabila zgolj lestvico, ki obravnava vlogo države v gospodarstvu. Nanašajoč se na Wara (1996, 27) se ta lestvica, z vrednostmi od 1 do 20,

nanaša na pozicijo strank do državnega lastništva nad produkcijskimi sredstvi; gre torej za vprašanje, ki se je tradicionalno nanašalo na razločevanje politične levice od politične desnice. Tako vrednost 1 pomeni, da stranke oz. strankarska družina zagovarja popolno državno lastništvo, vrednost 20 pomeni nasprotovanje državnemu lastništvu, vrednost 10 pa je sredinska vrednost med obema ekstremoma (Ware 1996, 27). Liberalne politične stranke se na podlagi Laver-Huntove lestvice glede vprašanja lastništva nad produkcijskimi sredstvi uvrščajo bolj na desno polovico lestvice, kar pomeni, da niso zagovornice državnega lastništva, enako velja tudi za konservativne, krščanske stranke in ekstremno desne oz. fašistične stranke (Ware 1996, 28). Socialistične in socialdemokratske stranke Ware (1996) glede omenjenega vprašanja uvršča med leve stranke, prav tako na to mesto uvršča ekološke stranke in komunistične stranke, kar pomeni, da so zagovornice državnega lastništva produkcijskih sredstev oziroma ga v večji meri sprejemajo (Ware 1996, 28). Etnične stranke pa po Waru (1996, 28) nimajo točno določenega mesta na tem ideološkem kontinuumu, temveč so razpršene po celotni lestvici.

Družbene cepitve ter oblikovanje politične levice in desnice pa sovpadajo z nastankom družbenih razredov. Cepitve izvirajo iz dolgotrajne družbene delitve, ki nam omogoča, da prepoznamo določene skupine znotraj same družbe (Berglund in drugi 2004, 8). Poleg tega, upoštevajoč Berglunda in kolege (2004, 8), cepitve vsebujejo določen zbir vrednot, ki so skupne članom skupine, ki ji pripadajo, člani skupine so tako enako vrednotno orientirani, in ne nazadnje se družbene cepitve odražajo v političnih strankah in drugih skupinah ali institucijah. Spremenljivke družbenega položaja posameznika, kot so njegova umestitev v družbeni sloj, pozicija njegovega prebivališča, stopnja njegove izobrazbe itd., po besedah Milbratha (1965, 110) ne povzročijo nekega posebnega vedenja, kljub temu pa oblikujejo osebnost, prepričanja in stališča posameznika, ki so nujno potrebna za določena dejanja, kot je na primer participacija v politiki. K študiji družbenih cepitev pa je veliko prispeval Weber, ki je po besedah Dobratzove in drugih (2012, 19) oblikoval tako imenovano *politično sociologijo*, ki temelji na preučevanju odnosov med razredom, statusom in političnimi strankami. Za Webra je *razred* čisti produkt gospodarstva, *status* pozitivni ali negativni privilegij v družbeni delitvi, ki se v tipičnem primeru opisuje kot življenjski slog, formalna izobrazba in ugled poklica, koncept *politične stranke* pa uporablja, da opiše moč razmerij znotraj družbe (Dobratz in drugi 2012, 19). Po besedah Dobratzove in kolegov (2012, 19) Weber tako ugotovi, da razred temelji na gospodarskem redu, status na družbenem redu,

družbena moč pa se povezuje s političnimi strankami. Za razliko od Webra pa Milbrath (1965, 114) ne razlikuje razreda od statusa, temveč ta dva pojma enači. Kot navaja Milbrath (1965, 114), je mogoče razredne ali statusne razlike, ki odražajo to, da ima določen posameznik več dobrin od drugega, moč najti v vsaki družbi. Ne glede na to, katere značilnosti opredeljujejo družbeni sloj posameznika, in ne glede na to, kako se ta družbeni sloj meri, je po Milbrathovem (1965, 115) mnenju očitno, da se osebe visokega družbenega sloja nahajajo v središču družbe, ljudje nižjega družbenega sloja pa se uvrščajo bolj na obrobje. Tako lahko rečemo, da vsak posameznik spada v določen družbeni sloj in v povezavi s tem oblikuje različne lastne preference.

Na tem mestu lahko rečemo, da so družbene cepitve pogojevale razredno glasovanje. Glede na Nieuwbeerta (1996, 348) je moč zgodovino raziskav, ki se ukvarjajo z razmerjem med družbeno stratifikacijo in volilnim vedenjem, razdeliti v tri glavne generacije, ki se med seboj razlikujejo na podlagi petih kriterijev, in sicer glede na:

1. *artikulacijo raziskovalnih problemov,*
2. *vsebino ključnih hipotez,*
3. *merjenje postopkov,*
4. *zbirke podatkov in*
5. *metode podatkovnih analiz* (Nieuwbeert 1996, 348).

7.1 Prva generacija

Študije prve generacije se pojavljajo že veliko pred 2. svetovno vojno. Po besedah Nieuwbeerta (1996, 348) je bilo temeljno vodilo teh raziskav ugotavljanje povezav med posameznikovim družbenim in ekonomskim položajem ter njegovim volilnim vedenjem. Članki, ki so bili napisani v tem obdobju, so vsebovali klasifikacijo dohodka, poklica, izobrazbe itd. posameznika v odnosu do njegovega volilnega vedenja. Zanimivo je, da so vse takratne raziskave na podlagi vseh obravnavanih držav pokazale, da ljudje iz nižjih družbenih razredov volijo leve politične stranke v večji meri kot pa ljudje iz višjih razredov (Nieuwbeert 1996, 348). Med avtorji prve generacije je vredno izpostaviti Alforda, ki je prvi naredil velik korak k resnično primerljivi mednarodni analizi tematike, in sicer z uporabo standardiziranih meritev. Po besedah Nieuwbeerta (1996, 349) je Alford predstavil podatke štirih angloameriških držav, pri katerih je uporabil merila posameznikovega družbenega in ekonomskega položaja, ki so bili mednarodno in medčasovno primerljivi. Tako je združil

različne družbene razrede v preprosto dihotomijo t. i. »beli in modri ovratniki« (non-manual in manual workers). Slednje je postalo standardni meritveni postopek v mednarodno primerljivih študijah. Prav te pa so pokazale, da ljudje, ki pripadajo »modrim ovratnikom«, bolj verjetno volijo leve stranke kot pa ljudje iz razreda »belih ovratnikov« (Nieuwbeert 1996, 349). Po besedah Pariettijeve (2015) so bili delavci, ki so pripadali modrim ovratnikom tisti, ki so delali v industriji oziroma tovarnah, delavci, ki so pripadali belim ovratnikom, pa so bili po navadi zaposleni v pisarnah in storitveni industriji. Po besedah Nieuwbertaa (1996, 349) obstajata dva ključna razloga, da je razred postal primarno orodje za primerjalno in medčasovno raziskovanje volilnega vedenja glede na socioekonomske značilnosti posameznika. Prvi je ta, da je družbeni sloj, ki mu pripada posameznik, boljši določevalec njegovih političnih interesov kot katerokoli drugo merilo. Drugi razlog pa je ta, da je pripadnost posameznika družbenemu sloju bolj lahko primerljiva (Nieuwbeert 1996, 349).

7.2 Druga generacija

Če sledimo Nieuwbeertu (1996, 350), je druga generacija volilnih študij dodala majhen prispevek k raziskavam povezanosti družbene stratifikacije in politike. Po besedah Nieuwbeerta (1996, 350) je politična znanost velik poudarek namenila sociopsihološkim razlagam volilnega vedenja posameznika, medtem ko je sociološko vedenje bolj ali manj zapostavila. Prvenstveno so bili avtorji v tem obdobju usmerjeni k raziskovanju naraščajočih razlik v volilnem vedenju in ne k razlagi moči vpliva družbenega položaja posameznika na njegovo volilno vedenje, kot je bilo to značilno za prvo generacijo volilnih študij (Nieuwbeert 1996, 350). Poleg tega pa je bilo v raziskavah družbene stratifikacije vprašanjem s političnim pomenom stratifikacije namenjeno malo pozornosti. Večina relevantnih študij druge generacije je ponovno potrdila, da ima družbeni razred posameznika bistven učinek na volilno vedenje posameznika, torej da se pripadnikom nižjega družbenega sloja zdi bolj primerno voliti levo pozicionirane politične stranke kot pa tistim posameznikom, ki pripadajo višjemu družbenemu sloju (Nieuwbeert 1996, 350). Torej lahko povzamemo, da so študije druge generacije o povezanosti med družbenim razredom posameznika in njegovim volilnim vedenjem razkrili isto kot študije prve generacije.

7.3 Tretja generacija

Upoštevajoč Nieuwbeerta (1996, 351) so Heath in kolegi v sredini 80. let prejšnjega stoletja dodali velik prispevek k študijam volilnega vedenja, kar jih uvršča v tretjo generacijo volilnih študij. Po besedah Nieuwbeerta (1996, 351) so raziskave tega obdobja prepoznale uporabnost meritvenih postopkov in tehnik analize, kot je na primer Alfordov indeks ali pa EGP shema,

ki je opisana v nadaljevanju, pri iskanju povezav med družbenim slojem posameznika in njegovim volilnim vedenjem. Kot rezultat so bile po besedah Nieuwbeerta (1996, 351) kasnejše študije sposobne spoprijemati se z novimi in bolj specifičnimi vprašanji in so tako ustvarile boljše odgovore na stara raziskovalna vprašanja. Avtorji tretje generacije so trdili, da bi z novimi postopki, kot je mednarodna primerjalna razredna shema, lahko ustvarili bolj podrobno, potrebno, mednarodno primerljivo shemo družbenih razredov. Trdili so, da prej omenjena shema modrih in belih ovratnikov, ki je bila razvita s strani prve generacije raziskovalcev, prikriva razlike znotraj razredov belih in modrih ovratnikov in posledično zamegljuje rezultate pri opisovanju razmerja med razredom in volilnim vedenjem posameznika. Po besedah Nieuwbeerta (1996, 351) so to pomanjkljivost želeli odpraviti s predstavitvijo razredne strukture, ki bi bila mednarodno in medčasovno primerljiva. To shemo so razvili Erikson, Goldthorpe in Portocarrero, ki je bila kasneje izpopolnjena s strani Eriksona in Goldthorpa, zanjo pa se uporablja oznaka EGP shema (Nieuwbeert 1996, 351). Modernizirana EGP shema je bila zelo pogosto uporabljena pri študijah razmerij med družbenim slojem posameznika in njegovim volilnim obnašanjem. Po besedah Marshalla (1998) je EGP shema sestavljena iz sedmih stopenj družbenih razredov, ki so nadalje še notranje členjeni. Stopnje so med seboj na eni strani primerljive na podlagi *razmer na trgu*, ki jih določajo posameznikov mesečni dohodek in ekonomska varnost, ter na drugi strani na podlagi *dela*, ki ga določa pozicija posameznika znotraj trga dela ter vladna stopnja nadzora nad trgom dela in posledično nad svobodo izvajanja delovnih nalog posameznika (Marshall 1998). V spodnji tabeli (7.1) je prikazan sedemstopenjski model družbenih razredov EGP sheme.

Tabela 7.1: Modernizirana EGP shema družbenih razredov

I		Visoko kvalificirani strokovnjaki
II		Nižje kvalificirani strokovnjaki
III	IIIa	Rutinski delavci: višji razred
	IIIb	Rutinski delavci: nižji razred
IV	IVa	Manjši obrtniki, podjetniki: z zaposlenimi
	IVb	Manjši obrtniki, podjetniki: brez zaposlenih
	IVc	Kmetje in drugi samozaposleni delavci v primarni dejavnosti
V		Nižje kvalificirani zaposleni; nadzorniki delavcev

VI		Kvalificirani delavci
VII	VIIa	Srednje kvalificirani in nekvalificirani delavci
	VIIIb	Kmetijski in drugi delavci v primarnih dejavnostih

Vir: Marshall (1998).

7.4 Nova, četrta generacija razrednega glasovanja?

Knutsen (v Dalton in drugi 2007, 460) opozori na verjetno četrto generacijo volilnih študij v pogledu preučevanja povezanosti med družbenim razredom posameznika in njegovim volilnim vedenjem. Trdi, da se delitev političnih strank na levi oz. desni pol ideološkega kontinuuma ustvarja na podlagi družbenih razredov, pri tem pa pomembno vlogo igra t. i. »nova levica«, ki ima več pripadnikov na strani bolj izobraženih delavcev in novega srednjega razreda, medtem ko je »radikalna desnica« svoje podpornike dobila s strani manj izobraženih in delavcev. Na podlagi omenjenega je moč opaziti razliko med tradicionalnim in današnjim razrednim glasovanjem. To idejo razlikovanja so predstavili tudi drugi avtorji, kot na primer Hout, Brooks in Manza. Trdili so, da tradicionalno razredno glasovanje vsebuje povezave med družbenim statusom in volilnim vedenjem, ki so nastale na podlagi domnevanj, da pripadniki t. i. modrih ovratnikov volijo levo orientirane politične stranke, in pripadniki t. i. belih ovratnikov podpirajo desne politične stranke (Knutsen v Dalton in drugi 2007, 460). Za razliko od opisanega tradicionalnega glasovanja pa Knutsen (v Dalton in drugi 2007, 460) za novo generacijo razrednega glasovanja trdi, da vsebuje več vrst družbenih razredov, ki so opredeljeni na podlagi EGP razredne sheme, ta pa je bila oblikovana v obdobju tretje generacije volilnih študij, in ne samo v prvih dveh, kar velja za tradicionalno razredno glasovanje. Na podlagi tega Knutsen (v Dalton in drugi 2007, 461) omeni, da so spremenljivke raziskav razrednega glasovanja, ki so po večini temeljile na dihotomiji levo – desno, v naprednih družbah vprašljive. Kot argument navaja, da družbene cepitve in v povezavi s tem razredne cepitve danes v večini presegajo ločevanje levih in desnih političnih strank.

8 EMPIRIČNI DEL

Glede na postavljena raziskovalna vprašanja in zgoraj opredeljeni teoretični del se bom v tem razdelku osredotočila na analizo povezave med družbenim statusom posameznika in njegovim volilnim vedenjem. Raziskavo bom opravila na primeru štirih vzhodnoevropskih postsocialističnih držav, in sicer na primeru Slovenije, Madžarske, Poljske in Slovaške. Kot je bilo omenjeno, sem družbeni status posameznika določila skozi eno izmed njegovih značilnosti, in sicer preko njegovega dohodkovnega položaja. Podatke za omenjeno značilnost sem pridobila na podlagi raziskave European Social Survey (Norwegian Centre for Research Data 2006; 2012), ker pa je moja analiza medčasovna, sem podatke povzemala za leto 2006 in leto 2012, kot ločnico morebitnih sprememb volilne izbire volivcev pa sem si izbrala gospodarsko krizo, ki je Evropo zajela leta 2008. Pri analizi me je zanimalo, ali obstaja oziroma kakšna je povezava med družbenim slojem posameznika in njegovim volilnim vedenjem, natančneje za katero politično stranko na ideološkem kontinuumu levo – desno je volil posameznik glede na pripadnost družbenemu sloju. Podatke o umestitvi političnih strank na ideološkem kontinuumu pa sem pridobila na podlagi Chapel-Hillove raziskave (Bakker in drugi 2015), ki je bila opravljena na podlagi mnenj ekspertov iz posameznih držav.

V nadaljevanju bodo najprej podani ekonomski kazalniki za vsako državo posebej in podatki o subjektivnem občutenju gospodarske krize prebivalcev Slovenije, Madžarske, Poljske in Slovaške v letu 2006 in letu 2012. Ti podatki so bili pridobljeni na podlagi javnomnenjske raziskave ESS (Norwegian Centre for Research Data 2006; 2012). Temu sledi prikaz umeščanja nacionalnih strank v obravnavanih državah na ideološki kontinuum levo – desno. Na koncu pa obravnavam analizo podatkov povezave med družbenim statusom posameznika in njegovim volilnim vedenjem skozi čas.

8.1 Ekonomski kazalniki

Za vpogled v posledice krize bom sprva predstavila gospodarsko stanje posamezne države pred krizo (leta 2006) in po njej (leta 2012), nato bom preverila še subjektivno dojetje učinka gospodarske krize prebivalcev obravnavanih držav.

Tabela 8.1: Bruto domači proizvod Slovenije, Slovaške, Madžarske in Poljske (pregled za leto 2006 in 2012 v tisočih \$ na prebivalca)

DRŽAVA/LETO	2006	2012
Slovenija	19.700	22.500

Slovaška	13.100	17.200
Madžarska	11.400	12.800
Poljska	9.000	11.400

Vir: The World Bank Group.

Zgornja tabela (8.1) razkriva, da je, kljub hudim posledicam krize za gospodarstvo držav, moč opaziti, da se je v vseh državah BDP na prebivalca v letu 2012, glede na leto 2006, povečal. Kar pa se tiče stopnje registrirane brezposelnosti (glej tabelo 8.2), se je pri obeh spolih le ta povečala v Sloveniji in na Madžarskem, na Slovaškem se je povečala registrirana brezposelnost zgolj med moškimi, na Poljskem pa se je brezposelnost celo zmanjšala.

Tabela 8.2: Stopnja registrirane brezposelnosti na primeru Slovenije, Slovaške, Madžarske in Poljske (podatki za leto 2006 in 2012 izraženi v odstotkih glede na zaposleno prebivalstvo)

DRŽAVA/LETO	2006		2012	
	ženske	moški	ženske	moški
Slovenija	7,3	4,9	9,4	8,3
Slovaška	14,7	12,2	14,4	13,5
Madžarska	7,9	7,2	10,6	11,2
Poljska	14,9	12,9	10,9	9,4

Vir: The World Bank Group.

Glede na tabelo 8.3, ki prikazuje stopnjo inflacije, pa je moč opaziti, da se je le ta povečala zgolj na Poljskem. Na Madžarskem je stopnja inflacije ostala enaka, V Sloveniji in na Slovaškem pa se je celo zmanjšala.

Tabela 8.3: Stopnja inflacije za Slovenijo, Slovaško, Madžarsko in Poljsko (pregled za leto 2006 in 2012; izraženo v odstotkih)

DRŽAVA/LETO	2006	2012
Slovenija	2,2	0,3
Slovaška	2,9	1,3
Madžarska	3,5	3,5
Poljska	1,8	2,4

Vir: The World Bank Group.

Tako lahko rečemo, da se je ekonomsko stanje obravnavanih držav, če ga merimo z nekaterimi najbolj uveljavljenimi ekonomskimi kazalniki, po nastopu krize celo izboljšalo.

Tabela 8.4: Subjektivno občutenje dohodka gospodinjstva na Madžarskem, Poljskem, Slovaškem in v Sloveniji pred nastopom gospodarske krize (izraženo v številu anketiranih oseb in pretvorjeno v odstotke)

PREŽIVETJE	TEŽKO	NORMALNO	UDOBNO	SKUPAJ
MESECA				
DRŽAVA				
MADŽARSKA	382 (43,5 %)	439 (50,1 %)	56 (6,4 %)	877 (100 %)
POLJSKA	299 (32,4 %)	572 (62 %)	52 (5,6 %)	923 (100 %)
SLOVAŠKA	399 (41,9 %)	462 (48,5 %)	92 (9,6 %)	953 (100 %)
SLOVENIJA	75 (10,6 %)	309 (43,8 %)	321 (45,5 %)	705 (100 %)

Vir. ESS Round 3 (Norwegian Centre for Research Data 2006).

Glede na prej analizirane kazalnike gospodarske krize v obravnavanih državah pa je moč iz tabele 8.4 in tabele 8.5 videti, da so prebivalci Madžarske, Slovaške in Slovenije krizo občutili drugače, kot so to prikazali gospodarski kazalniki, saj se je v teh državah po nastopu krize delež tistih, ki mesec preživijo težko, povečal.

Tabela 8.5: Subjektivno občutenje dohodka gospodinjstva na Madžarskem, Poljskem, Slovaškem in v Sloveniji po nastopu gospodarske krize (izraženo v številu anketiranih oseb in pretvorjeno v odstotke)

PREŽIVETJE	TEŽKO	NORMALNO	UDOBNO	SKUPAJ
MESECA				
DRŽAVA				
MADŽARSKA	510 (51,20 %)	416 (41,70 %)	71 (7,10 %)	997 (100 %)
POLJSKA	322 (30,10 %)	660 (61,70 %)	87 (8,10 %)	1069 (100 %)
SLOVAŠKA	482 (47,30 %)	434 (42,50 %)	104 (10,20 %)	1020 (100 %)
SLOVENIJA	88 (13,90 %)	303 (48 %)	240 (38 %)	631 (100 %)

Vir: ESS Round 6 (Norwegian Centre for Research Data 2012).

Tako lahko rečemo, da je imela gospodarska kriza vpliv na družbeni sloj mnogih posameznikov, saj v niti eni izmed obravnavanih držav delež tistih, ki mesec preživijo težko, normalno ali popolnoma brez težav, ni ostal enak.

8.2 Politične stranke in kontinuum levo – desno

Za določitev ideološke pozicije politične stranke na kontinuumu levo – desno sem uporabila Chapel-Hillovo raziskavo (Bakker in drugi 2015). Na podlagi te raziskave sem stranke najprej umestila v strankarske družine (glej prilogo B.1), nato pa jim dodelila mesto na kontinuumu levo – desno (Bakker in drugi 2015, 19). Kot je razvidno iz tabele (glej prilogi B.2 in B.3), se na podlagi Laver-Huntove lestvice, ki je bila opisana v teoretičnem delu, v ekonomski ločnici med leve politične stranke uvrščajo komunistične politične stranke, katerih predstavnicu ima zgolj Madžarska (Munkaspart), socialistične in socialdemokratske stranke, ki imajo predstavnice v vseh štirih obravnavanih državah, in ekološke stranke, ki imajo predstavnicu zopet samo na Madžarskem (LMP). Med desne politične stranke uvrščamo liberalne stranke, katerih predstavnice so v vseh obravnavanih državah, konservativne politične stranke, ki so tudi zastopane v vseh obravnavanih državah, krščanske stranke imajo predstavnice na Poljskem, Slovaškem in v Sloveniji, Poljska pa je edina država, ki ima ekstremno desne politične stranke.

Na tem mestu je vredno izpostaviti, da etnične politične stranke na podlagi Laver-Huntove lestvice zavzemajo tako levo kot tudi desno polovico ideološkega kontinuumu, poleg tega pa nobena izmed obravnavanih držav nima predstavnice te ideološke skupine, zato je v nadaljnji analizi ta strankarska družina izključena. Poleg izključitve etničnih strank iz analize, pa iz nadaljnje analize izključujem tudi strankarsko družino agrarnih strank, ker glede njihove pozicije na ideološkem kontinuumu levo – desno na podlagi Laver-Huntove lestvice ni podatka, ob omenjenih pa so iz analize izključene še vse stranke, za katere na podlagi Chapel-Hillove raziskave (Bakker in drugi 2015) ni bilo moč pridobiti podatka o njihovi pripadnosti strankarski družini. V analizah povezanosti družbenega sloja posameznika in njegovega volilnega vedenja so te stranke zaznamovane z oznako »ni podatka«.

8.3 Vpliv družbenega sloja posameznika na njegovo volilno vedenje

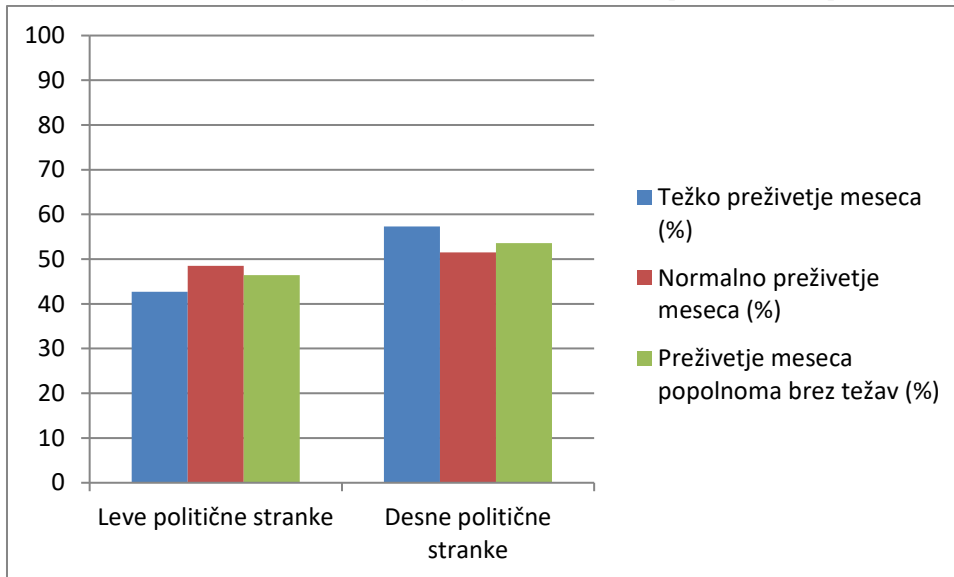
Na tem mestu sledi analiza posameznikove volilne izbire na podlagi njegovega družbenega sloja (določenega na podlagi dohodkovnega položaja posameznika), in sicer so v raziskavi European Social Survey, opravljeni leta 2006 in leta 2012 (Norwegian Centre for Research Data 2006; 2012), ljudi spraševali, kako glede na dohodek preživijo mesec. Kot je bilo omenjeno že v uvodnem delu, sem sama s pomočjo SPSS-a ponujene odgovore združila v tri vrednosti, ki so sledeče:

- a) vrednost 1 predstavlja tiste, ki mesec preživijo težko,

- b) vrednost 2 predstavlja tiste, ki mesec preživijo normalno,
- c) vrednost 3 predstavlja tiste, ki mesec preživijo popolnoma brez težav.

Tako sem tiste, ki mesec preživijo težko, umestila v nižji družbeni sloj, tisti, ki mesec preživijo normalno, spadajo v srednji družbeni sloj, višji družbeni sloj pa predstavljajo tisti, ki mesec preživijo popolnoma brez težav.

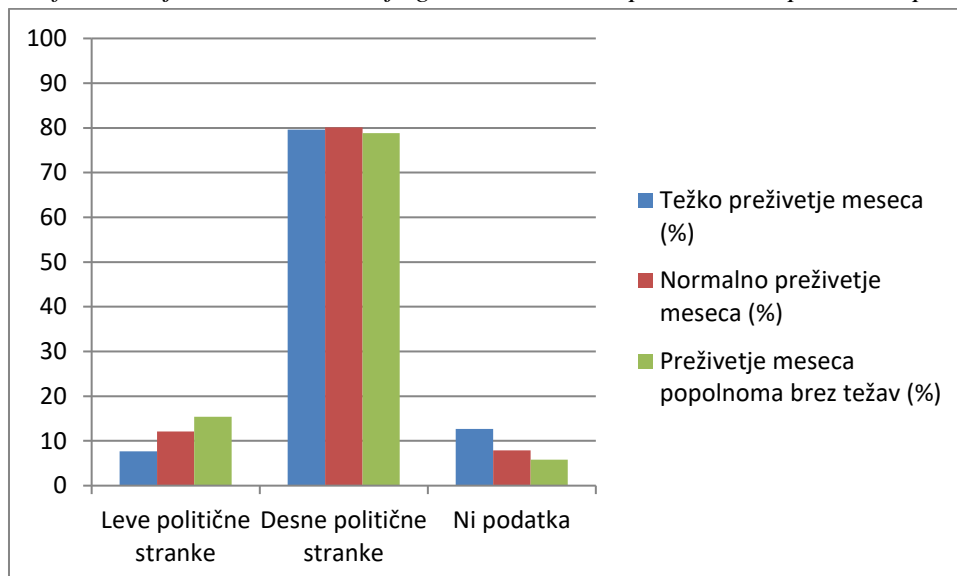
Graf 8.1: Madžarska: volilno vedenje glede na dohodek posameznika pred nastopom krize (%)

Vir: ESS Round 3 (Norwegian Centre for Research Data 2006).

Kot vidimo na grafu 8.1 (za podrobnejše podatke glej prilogo C.1), so na madžarskih nacionalnih volitvah pred nastopom krize tako pripadniki nižjega sloja kot tudi srednjega in višjega sloja svoj glas v večji meri podelili desnim političnim strankam kot levim.

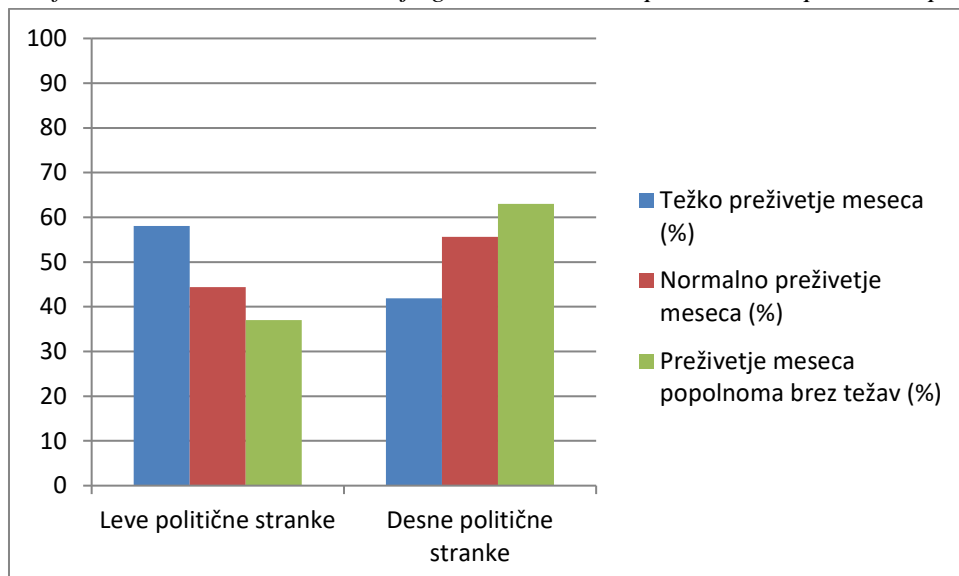
Graf 8.2: Poljska: volilno vedenje glede na dohodek posameznika pred nastopom krize (%)

Vir: ESS Round 3 (Norwegian Centre for Research Data 2006).

Podobna situacija kot na Madžarskem se je zgodila tudi na poljskih nacionalnih volitvah pred nastopom gospodarske krize (glej graf 8.2). Tudi če bi vse stranke, za katere ni podatka, kam se uvrščajo na ideološkem kontinuumu levo – desno, umestili med leve politične stranke, bi pripadniki vseh treh družbenih slojev za desne politične stranke še vedno glasovali v večji meri kot za leve politične stranke (glej prilogo C.2). Na Poljskem je bilo veliko strank, za katere ni bilo mogoče pridobiti podatka, kateri polovici ideološkega kontinuumu levo – desno pripadajo (Centre Party, Native House, All Poland Civic Coalition, Party Initiative of the Republic of Poland, Polish Confederation-Dignity and Work, Patriotic Movement), poleg tega pa je tu še stranka Self Defence of the Polish Republic, ki sicer spada med agrarne politične stranke, vendar kot je bilo omenjeno že uvodoma, za to ideološko družino strank glede pozicije na ideološkem kontinuumu levo – desno na Laver-Huntovi lestvici ni podatka.

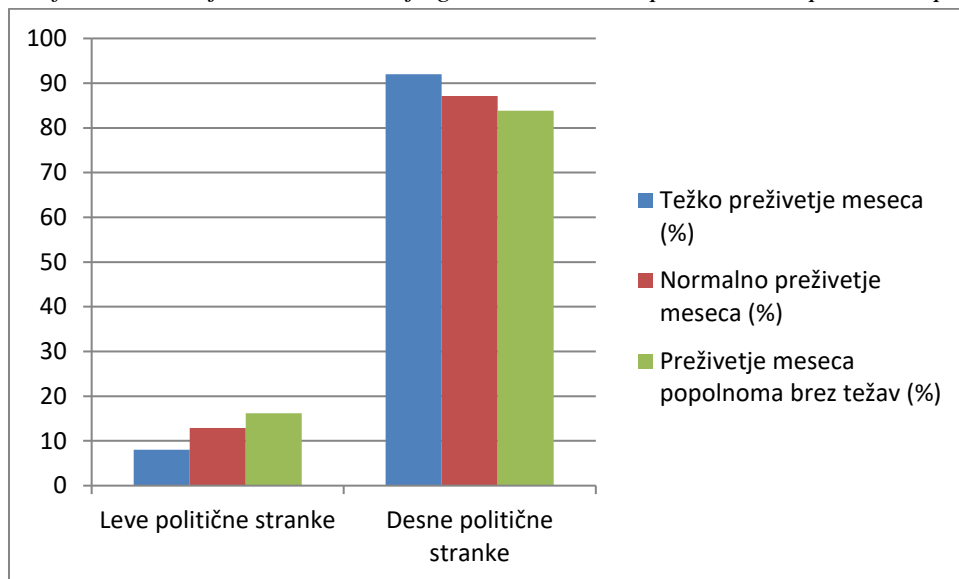
Graf 8.3: Slovaška: volilno vedenje glede na dohodek posameznika pred nastopom krize (%)

Vir: ESS Round 3 (Norwegian Centre for Research Data 2006).

Kot je razvidno iz zgornjega grafa (graf 8.3), pa so na Slovaškem tisti, ki mesce preživijo težko, v večji meri glasovali za leve politične stranke kot desne (za podrobnejše podatke glej prilogo C.3).

Graf 8.4: Slovenija: volilno vedenje glede na dohodek posameznika pred nastopom krize (%)

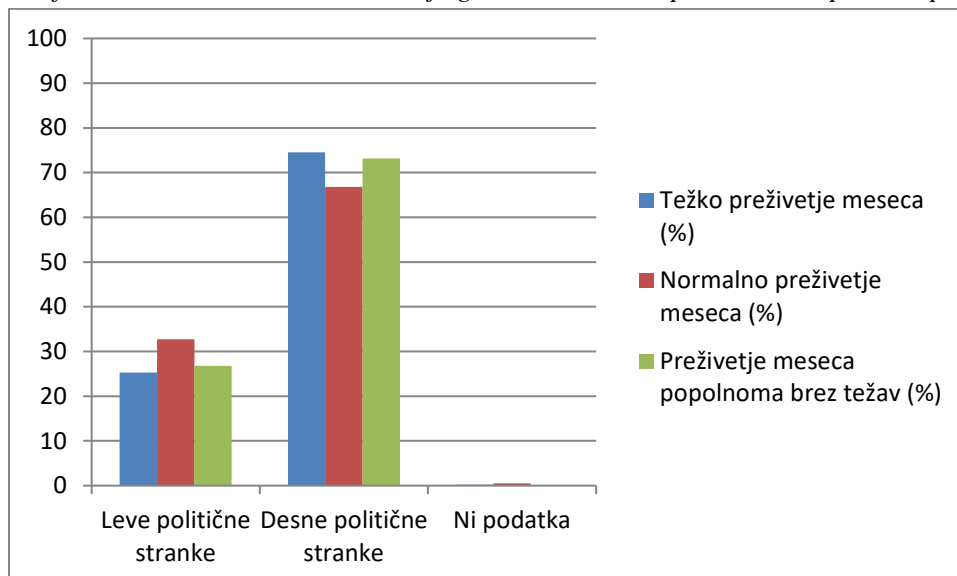

Vir: ESS Round 3 (Norwegian Centre for Research Data 2006).

Na slovenskih nacionalnih volitvah pred nastopom krize (glej graf 8.4) je bila situacija podobna kot na Madžarskem in Poljskem, saj je več pripadnikov vseh treh družbenih slojev glasovalo za desne politične stranke kot za leve (glej priloga C. 4).

Kot je bilo omenjeno že v razdelku ekonomskih kazalnikov, je kriza vplivala na prebivalce obravnavanih držav. Kljub temu da se to ni popolnoma potrdilo skozi ekonomske kazalnike, je bilo negativni vpliv krize mogoče zaznati pri subjektivnem občutenju ekonomskega položaja posameznikov, saj se je v vseh državah, z izjemo Poljske, delež tistih, ki mesec preživijo težko, povečal. Kako pa je sprememba družbenega sloja posameznika vplivala na njegovo volilno vedenje, bom predstavila v nadaljevanju.

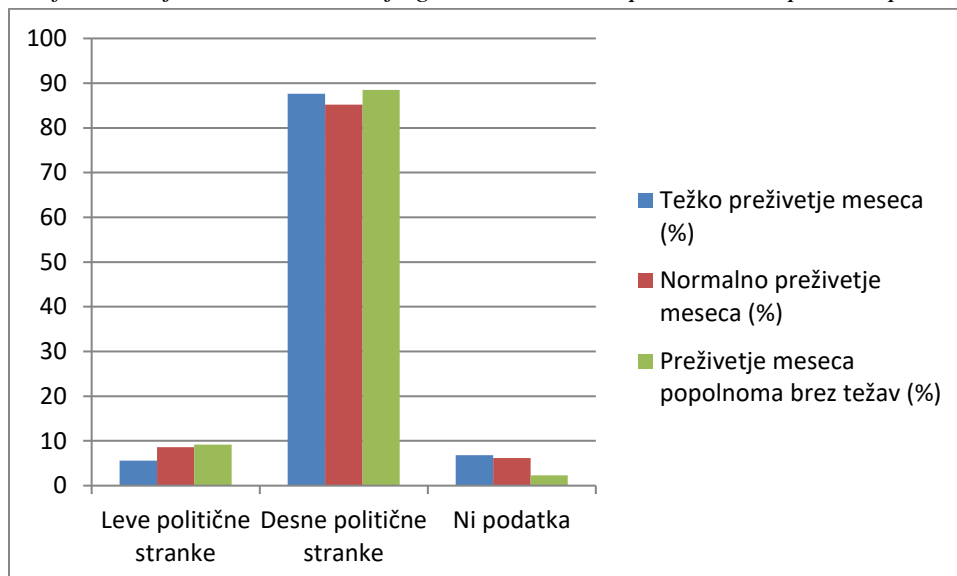
Graf 8.5: Madžarska: volilno vedenje glede na dohodek posameznika po nastopu krize (%)

Vir: ESS Round 6 (Norwegian Centre for Research Data 2012).

Kljub temu da se je na Madžarskem (glej prilogo C.5) delež tistih, ki mesec preživijo težko, občutno povečal, se volilno vedenje nižjega sloja ni spremenilo, še vedno so svoje glasove v večini (57,3 % pred nastopom gospodarske krize in 74,5 % po nastopu gospodarske krize) namenili desnim političnim strankam. To pomeni, da je po krizi še več ljudi iz nižjega družbenega sloja glasovalo za desne politične stranke kot pred krizo, to pa potrjuje ideje tako imenovane četrte generacije volilnih študij. Prav tako so tisti, ki ekonomsko gledano mesec preživijo normalno ali popolnoma brez težav, večino svojih glasov namenili desnim političnim strankam (glej graf 8.5). Pri analizi Madžarske na nacionalnih volitvah po nastopu krize pa na podlagi možnih podatkov o umestitvi strank na ideološkem kontinuumu levo – desno ni bilo moč pridobiti podatkov za tri nacionalne stranke, in sicer stranko CM, stranko MCF in stranko OP.

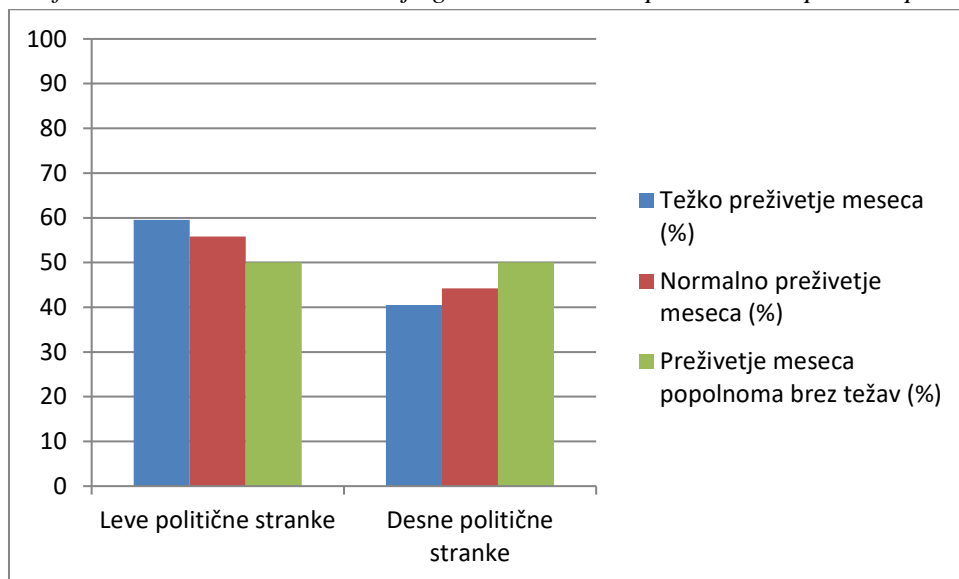
Graf 8.6: Poljska: volilno vedenje glede na dohodek posameznika po nastopu krize (%)

Vir: ESS Round 6 (Norwegian Centre for Research Data 2012).

Kot je bilo omenjeno, je Poljska (glej prilogo C.6) edina izmed obravnavanih držav, kjer se je subjektivna zaznava ekonomskega položaja posameznika izboljšala, saj se je delež tistih, ki mesec preživijo težko, po nastopu krize zmanjšal (pred nastopom krize 32,4 %; po nastopu krize 30,1 %). So pa tisti, ki mesec preživijo težko, večino svojih glasov zopet namenili desnim političnim strankam. Enako pa velja za tiste, ki pripadajo srednjemu in višjemu družbenemu sloju (glej graf 8.6). Za obdobje po nastopu krize podatkov glede umeščanja strank na ideološkem kontinuumu levo – desno na Poljskem ni bilo moč pridobiti podatkov za Polish Peasant Party, ki spada v strankarsko skupino agrarnih strank.

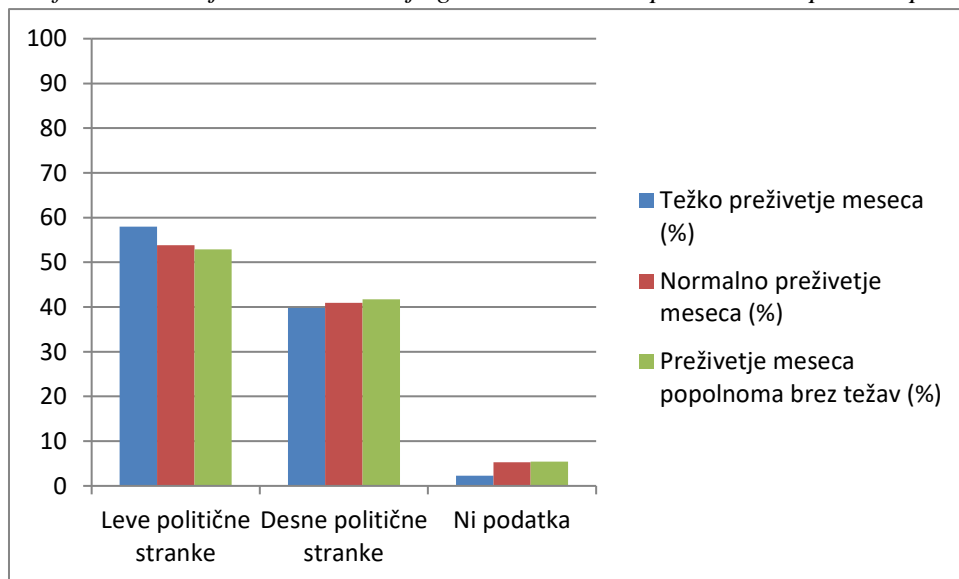
Graf 8.7: Slovaška: volilno vedenje glede na dohodek posameznika po nastopu krize (%)

Vir: ESS Round 6 (Norwegian Centre for Research Data 2012).

Na Slovaškem (glej priloga C.7) se je delež tistih, ki mesec preživijo težko, po nastopu krize povečalo za dobrih 5 %. Volivci iz tega družbenega sloja so tako pred nastopom krize kot tudi po krizi v večji meri volili leve politične stranke (glej graf 8.7). Zgodila pa se je pomembna sprememba, saj so volivci, ki mesec preživijo normalno, po nastopu krize v večji meri volili leve politične stranke kot pred krizo (pred nastopom krize 44,4 %; po nastopu krize 55,8 %).

Graf 8.8: Slovenija: volilno vedenje glede na dohodek posameznika po nastopu krize (%)

Vir: ESS Round 6 (Norwegian Centre for Research Data 2012).

Situacija pa se je po nastopu krize spremenila tudi na nacionalnih volitvah v Sloveniji (glej graf 8.8) saj se je ob povečanju števila tistih, ki mesec preživijo težko, in zmanjšanju števila tistih, ki mesec preživijo popolnoma brez težav, spremenila tudi volilna izbira vseh treh družbenih slojev. Tako so volivci vseh treh družbenih slojev v Sloveniji v obdobju po nastopu gospodarske krize v večini glasovali za levo usmerjene politične stranke (glej prilogo C.8). Za obdobje po nastopu gospodarske krize pa glede umestitve političnih strank na kontinuumu levo – desno ni mogoče pridobiti podatka za politično stranko DL.

9 ZAKLJUČEK

V svojem diplomskem delu sem preučevala povezavo družbenega sloja posameznika z njegovim volilnim vedenjem. Kot je bilo razvidno iz teoretičnega okvira, obstaja veliko šol oz. teorij, ki se ukvarjajo s področjem volilnih študij, vendar sem zaradi tematike diplomskega dela večino pozornosti namenila socialnostrukturni šoli in z njo povezanemu razrednemu glasovanju. Kot temelj socialnostrukturne šole sem predstavila družbene cepitve, ki so bile vzrok, da je skozi zgodovino prišlo do razrednega glasovanja, ki ga številni avtorji delijo v tri oz. štiri generacije. Družbene cepitve so bile predstavljene preko klasifikacije, ki sta jo oblikovala Lipset in Rokkan. Omenjena avtorja sta v svojem delu izpostavila dve ključni prelomnici, ki sta pogojevali družbene cepitve na štirih oseh. Prva ključna prelomnica je bila nacionalna revolucija, katere rezultat so bile cepitve na osi *središče – obrobje* in na osi *država – cerkev*, druga večja prelomnica pa je bila industrijska revolucija, ki je za seboj pustila cepitve na osi *delodajalci/lastniki – delavci/najemniki* in na osi *agrarni interesi – industrijski podjetniki* (Della Porta 2003, 128). Na podlagi teh cepitvenih osi so se izoblikovali družbeni razredi in politične stranke, ki so zagovarjale interese posameznega družbenega razreda. Tako so avtorji trdili, da pripadniki nižjega družbenega sloja v večini volijo leve politične stranke, pripadniki višjega družbenega sloja pa desne politične stranke.

Sama sem to povezavo med družbenim slojem posameznika in njegovim volilnim vedenjem preverjala na podlagi primerjalne analize štirih srednjeevropskih postsocialističnih držav, in sicer na primeru Madžarske, Poljske, Slovaške in Slovenije. Kot rdeča nit sta me skozi diplomsko delo vodili dve raziskovalni vprašanji in hipoteza. Prvo raziskovalno vprašanje se je glasilo:

Ali je gospodarska kriza v obravnavanih državah (Madžarska, Poljska, Slovaška in Slovenija) vplivala na spremembo družbenega sloja posameznika?

Na to vprašanje sem skušala odgovoriti z analizo uveljavljenih ekonomskih kazalnikov (BDP, stopnja registrirane brezposelnosti in stopnja inflacije) in subjektivnega zaznavanja krize skozi oči posameznika. Ugotovila sem, da čeprav ekonomski kazalniki niso prikazali negativnega vpliva krize v takšni meri, kot je bilo pričakovano, pa so ljudje v nasprotju z njimi krizo za njihov družbeni položaj občutili zelo negativno. V vseh državah, z izjemo Poljske, se je povečal delež tistih, ki glede na dohodek mesec preživijo težko. Na podlagi tega lahko ugotovim, da je v vseh obravnavanih državah gospodarska kriza vplivala na spremembo družbenega sloja posameznika.

Na podlagi drugega raziskovalnega vprašanja, ki se je glasilo: *»Ali je sprememba družbenega sloja posameznika posledično vplivala na njegovo volilno izbiro stranke na ideološkem kontinuumu levo – desno,«,* pa sem oblikovala tudi hipotezo: *»Pripadniki nižjega družbenega sloja, ki ga opredeljuje nizek dohodek, bodo volili leve politične stranke pogosteje kot pripadniki višjega družbenega sloja, ki ga opredeljuje visok dohodek.«* Odgovor na drugo raziskovalno vprašanje sem skozi primerjalno analizo iskala sočasno s preverjanjem hipoteze.

Na podlagi opravljene analize glede povezanosti družbenega sloja posameznika in njegovega volilnega vedenja ni mogoče pridobiti enoznačnega odgovora, zato postavljeno hipotezo v določenih državah v določenem obdobju potrdim, v drugih pa zavrnem. Hipotezo zavračam za nacionalne volitve pred nastopom krize na Madžarskem, Poljskem in v Sloveniji, potrdim pa jo za Slovaško. Položaj se je na nacionalnih volitvah po nastopu krize v obravnavanih državah nekoliko spremenil. Še dodatno se je hipoteza delno potrdila na Slovaškem, saj so pripadniki nižjega družbenega sloja še v večji meri kot pred krizo volili za leve politične stranke. V Sloveniji pa je po nastopu krize prišlo do radikalne spremembe, saj so, v nasprotju z obdobjem pred krizo, pripadniki vseh treh družbenih slojev v večji meri volili za leve politične stranke.

Glede na zgornjo argumentacijo lahko pozitivno odgovorim tudi na drugo raziskovalno vprašanje, torej da sprememba družbenega sloja posameznika vpliva na njegovo volilno izbiro stranke na ideološkem kontinuumu levo – desno, res pa je, da je bil vpliv v preučevanih državah različen.

Kot je moč razbrati zgoraj lahko glede na analizo postavljeno hipotezo delno potrdim in delno zavrnem. Vzrok za delno zavrnitev hipoteze v obravnavanih državah je moč najti v tem, da se strankarski sistemi med obravnavanimi državami razlikujejo, poleg tega pa lahko govorimo o delnem zamrtju družbenih razredov in na podlagi njih oblikovanih političnih strank. Spremembe v tradicionalnem pogledu na povezave družbenega sloja posameznika in njegovega volilnega vedenja je artikulirala četrta generacija volilnih študij, opredelil jih je Knutsen (v Dalton in drugi 2007, 460), ki omenja pojav novega srednjega razreda in spreminjanje odnosa med posameznikovo pripadnostjo družbenemu sloju in njegovim volilnim vedenjem.

10 LITERATURA

1. Bakker, Ryan, Erica Edwards, Liesbet Hooghe, Seth Jolly, Jelle Koedam, Filip Kostelka, Garry Marks, Jonathan Polk, Jan Rovny, Gijs Schumacher, Marco Steenbergen, Milanda Vachudova in Marko Zilovic. 2015. »1999–2014 Chapel Hill Expert Survey Trend File«. Dostopno prek: <http://chesdata.eu/> (24. julij 2016).
2. Bennet, Lance W. 2013. Perception and cognition: An Information-Processing Framework for Politics. V *The Handbook of Political Behaviour*, ur. Long, Samuel, 69–194. Dostopno prek: <https://books.google.si/books?id=9WXIBwAAQBAJ&pg=PA80&lpg=PA80&dq=issue+voting+definition&source=bl&ots=H8tilglwEs&sig=eBRwG3p3N4-crtvitV596tW4xsA&hl=sl&sa=X&ved=0ahUKEwiPpvrQo5jOAhWHPxQKHflnAlgQ6AEIXjAH#v=onepage&q=issue%20voting%20definition&f=false> (29. julij 2016).
3. Berglund, Sten, Joakim Ekman in Frank H. Aarebrot, ur. 2004. Cheltenham in Northampton: Edward Elgar.
4. Bobbio, Norberto. 1995. *Desnica in levica: razlogi in pomen političnega razlikovanja*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
5. Dalton, Russel J. 1996. Political Cleavages, Issues, and Electoral Change. V *Comparing Democracies: Elections and Voting in Global Perspective*, ur. Lawrence LeDuc, , Richard G. Niemi, in Pippa Norris, 319–342. Dostopno prek: <http://www-personal.umich.edu/~franzese/Dalton.LNN.CompareDems.Ch13.FreezeThaw.pdf> (20. julij 2016).
6. Dalton, Russell J., David M. Farrell in Ian McAllister. 2011. *Political Parties and Democratic Linkage: How Parties Organize Democracy*. New York: Oxford University Press Inc.
7. Della Porta, Donatella. 2003. *Temelji politične znanosti*. Ljubljana: Sophia.

8. Denver, David, Crhristopher Carman in Robert Johns. 2012. *Elections and voters in Britain*. London: Palgrave Macmillan.

9. Dobratz, Betty A., Lisa K. Waldner in Timothy Buzzel. 2012. *Power, Politics and Society: An Introduction to Political Sociology*. Boston: Pearson Education Inc.

10. Evans, Jocelyn A. J. 2004. *Voters & Voting: an introduction*. London: Sage Publications.

11. Evans, Geoffrey in Robert Andersen. 2004. *The Political Conditioning of Economic Perceptions: Evidence from the 1992–97 British Electoral Cycle*. Dostopno prek: <http://www.nuff.ox.ac.uk/Politics/papers/2004/Evans%20Andersen%20Endogeneity.pdf> (29. april 2016).

12. Fallon, Peter R. in Robert E. B. Lucas. 2002. *The Impact of Financial Crisis on Labor Markets, Household Incomes, and Poverty: A Review of Evidence*. Dostopno prek: http://siteresources.worldbank.org/INTLM/Resources/390041-1141141801867/2275364-1287763239841/lucas_crisis.pdf (8. marec 2016).

13. *Finančni slovar*. Dostopno prek: <http://www.financnislovar.com/definicije/bruto-domaci-proizvod.html> (14. junij 2016).

14. Fink Hafner, Danica. 2001. *Politične stranke*. Ljubljana: FDV.

15. Fournier, Patrick, Andre Blais, Richard Nadeau, Elisabeth Gidengil in Neil Nevitte. 2003. *Issue importance and performance voting*. Dostopno prek: https://www.researchgate.net/profile/Elisabeth_Gidengil/publication/226309385_Issue_Importance_and_Performance_Voting/links/00b4951c0d445e5491000000.pdf (29. april 2016).

16. Goldberg, Andreas C. in Pascal Sciarini. 2014. Electoral Competition and the New Class Cleavage. *Swiss Political Science Review* 20(4): 573–589. Dostopno prek:

<http://eds.b.ebscohost.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=4&sid=b339b5e9-6342-488a-96de-c8ea7dcd8897%40sessionmgr114&hid=112> (17. marec 2016).

17. Grafstein, Robert in Ann Moser. 2001. *Confronting political-Economic Theories of Voting with Evidence*. Dostopno prek: https://www.researchgate.net/profile/Robert_Grafstein/publication/228568043_Confronting_Political-Economic_Theories_of_Voting_with_Evidence/links/00b4952974bcc847eb000000.pdf (29. julij 2016).
18. Grzybowski, Marian in Piotr Mikuli. 2004. Poland. V *The Handbook of political change in Eastern Europe*, ur. Sten Berglund, Joakim Ekman in Frank H. Aarebrot ur, 181–222. Cheltenham in Northampton: Edward Elgar.
19. Hloušek, Vit in Lubomir Kopeček. 2016. *Origin, ideology and transformation of political parties: East-Central and Western Europe Compared*. Velika Britanija: Routledge. Dostopno prek: <https://books.google.si/books?id=zMsoDAAAQBAJ&pg=PR4&dq=origin+ideology+and+transformation+of+political+parties+2016&hl=sl&sa=X&ved=0ahUKEwj5xb308-3NAhVBniwKHYWrAncQ6AEIJjAA#v=onepage&q=origin%20ideology%20and%20transformation%20of%20political%20parties%202016&f=false> (24. junij 2016).
20. Kaučič, Igor in Franc Grad. 2007. *Ustavna ureditev Slovenije: četrta, spremenjena in dopolnjena izdaja*. Ljubljana: GV Založba.
21. Knutsen, Oddbjorn. 2007. The Decline of Social Class? V *Political Behaviour*, ur. Russell J. Dalton in Hans-Dieter Klingemann, 457–480. New York: Oxford University Press Inc.
22. Krašovec, Alenka. 2007. *Volilne študije*. Ljubljana: FDV.

23. Kropivnik, Samo. 1998. *Slovenski volivci v geografskem, družbenem in ideološkem prostoru*. Ljubljana: FDV.
24. Mair, Peter. 2007. Left-Right orientation. V *Political Behaviour*, ur. Russel J. Dalton in Hans-Dieter Klingemann, 206–220. New York: Oxford University Press Inc.
25. Marshall, Gordon. 1998. *Goldthorpe class scheme*. Dostopno prek: <http://www.encyclopedia.com/doc/1O88-Goldthorpeclassscheme.html> (12. avgust 2016).
26. Milbrath, Lester W. 1965. *Political participation*. Chicago: Rand McNally & Company.
27. Nieuwbeert, Paul. 1996. The Democratic Class Struggle in Postwar Societies: Class Voting in Twenty Countries, 1945–1990. *Acta Sociologica* 39, 345–383. Dostopno prek: https://www.researchgate.net/profile/Paul_Nieuwbeerta/publication/43075771_The_Democratic_Class_Struggle_in_Postwar_Societies_Class_Voting_in_Twenty_Countries_1945-1990/links/0deec52d6ffb4dcbea000000.pdf (15. junij 2016).
28. Norwegian Centre for Research Data. 2006. *ESS Round 3: European Social Survey Round 3 Data*. 2006. Dostopno prek: <http://nesstar.ess.nsd.uib.no/webview/> (20. julij 2016).
29. Norwegian Centre for Research Data. 2012. *ESS Round 6: European Social Survey Round 6 Data*. Dostopno prek: <http://nesstar.ess.nsd.uib.no/webview/> (20. julij 2016).
30. Paretti, Melissa. 2015. *Blue Collar Vs. White Collar: Different Social Classes*. Dostopno prek: <http://www.investopedia.com/articles/wealth-management/120215/blue-collar-vs-white-collar-different-social-classes.asp> (28. julij 2016).
31. Rokkan, Stein. 2009. *Citizens, elections, parties: approaches to the comparative study of the processes of development*. Colchester: ECPR Press.

32. *The World Bank Group*. Dostopno prek: <http://www.worldbank.org/> (13. junij 2016).
33. Ware, Alan. 1996. *Political parties and party systems*. New York: Oxford University Press Inc.
34. Zajc, Drago in Tomaž Boh. 2004. Slovenia. V *The Handbook of Political Change in Eastern Europe*, ur. Sten Berglund, Joakim Ekman in Frank H. Aarebrot, 337–362. Cheltenham in Northampton: Edward Elgar.
35. *Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje*. Dostopno prek: <http://www.ess.gov.si/> (14. junij 2016).

PRILOGE

Priloga A: Politične stranke na Madžarskem, Poljskem, Slovaškem in v Sloveniji pred nastopom gospodarske krize in po njej

Priloga A.1: Madžarska-politične stranke pred in po gospodarski krizi

PRED GOSPODARSKO KRIZO	
KRATICA	POLNO IME
Fidesz-KDNP	Fidesz-KDNP (Christian Democratic People's Party)
MDF	Hungarian Democratic Forum
Harmadik Ut	MIEP- Jobbik Magyarorszagert
MSZP	Hungarian Socialist Party
Munkaspart	Hungarian Communist Munkaspart
SZDSZ	Aliance of free Democrats
CP	Centre Party
PO GOSPODARSKI KRIZI	
KRATICA	POLNO IME
CP	Centre Party
CM	Civil Mozgalom
Fidesz- KDNP	Fidesz-Hungarian Civic Union
Jobbik	Movement for a Better Hungary
LMP	Politics Can Be Different
MDF	Hungarian Democratic Forum
MIEP	Hungarian Justice and Life Party
MSZP	Hungarian Socialist Party
MSZDP	Hungarian Socialdemocratic Party
Munkaspart	Hungarian Workers' Party
SZDSZ	Alliance of Free Democrats
MCF	Union of the Roma
OP	Unity Party

Vir: ESS Round 3 in ESS Round 6 (Norwegian Centre for Research Data 2006; 2012).

Priloga A.2: Poljska-politične stranke pred in po gospodarski krizi

PRED GOSPODARSKO KRIZO	
KRATICA	POLNO IME
Native House	Native House
LPR	League of Polish Families
All-Poland Civic Coalition	All-Poland Civic Coalition
PJKM	Janusz Korwin-Mikke Platform
PO	Civic Platform
PSL	Polish People's Party
PiS	Law and Justice Party
S	Self Defence of the Polish Republic
SDPL	Social Democracy of Poland
SLD	Alliance of Democratic Left
Centre Party	Centre Party
NOP	National Rebirth of Poland
PD	Democratic Party
Party Initiative of the Republic of Poland	Party Initiative of the Republic of Poland
Polish Confederation- Dignity and Work	Polish Confederation- Dignity and Work
Polish National Party	Polish National Party
PPP	Polish Labour Party
Patriotic Movement	Patriotic Movement
PO GOSPODARSKI KRIZI	
KRATICA	POLNO IME
KNP	Congress of the New Right
PO	Civic Platform
PPP 80'	Polish Labour Party-August '80
Polish Peasants Party	Polish Peasant Party
PiS	Law and Justice Party
RP	Palikot Movement
SLD	Democratic Left Alliance
PJN	Poland comes first

Vir. ESS Round 3 in ESS Round 6 (Norwegian Centre for Research Data 2006; 2012).

Priloga A.3: Slovaška-politične stranke pred in po gospodarski krizi

PRED GOSPODARSKO KRIZO	
KRATICA	POLNO IME
HZDS	People's Party-Movement for a Democratic Slovakia
SDKU	Slovak Democratic and Christian Union
SMER	Direction-Third Way
SMK	Party of the Hungarian Coalition
KDH	Christian Democratic Movement
SNS	Slovak National Party
PO GOSPODARSKI KRIZI	
KRATICA	POLNO IME
OLaNO	Ordinary People and Independent Personalities
SDKU	Slovak Democratic and Christian Union
SMER	Direction-Third way
Bridge	Bridge
KDH	Christian Democratit Movement
SaS	Freedom and Solidarity

Vir: ESS Round 3 in ESS Round 6 (Norwegian Centre for Research Data 2006).

Priloga A.4: Slovenija-politične stranke pred in po gospodarski krizi

PRED GOSPODARSKO KRIZO	
KRATICA	POLNO IME
DESUS	Demokratska stranka upokojencev Slovenije
LDS	Liberalna demokracija Slovenije
SLS	Slovenska ljudska stranka
SNS	Slovenska nacionalna stranka
SDS	Socialdemokratska stranka Slovenije
NSi	Nova Slovenija
SD	Socialni demokrati
PO GOSPODARSKI KRIZI	

KRATICA	POLNO IME
DESUS	Demokratska stranka upokojencev Slovenije
LDS	Liberalna demokracija Slovenije
NSi	Nova Slovenija
SDS	Socialdemokratska stranka Slovenije
SLS	Slovenska ljudska stranka
SD:	Socialni demokrati
PS	Pozitivna Slovenija
DL	Državljska Lista
ZARES	Zares
SNS	Slovenska nacionalna stranka
TRS	Stranka za ekološki in trajnostni razvoj Slovenije

Vir: ESS Round 3 in ESS Round 6 (Norwegian Centre for Research Data 2006; 2012).

Priloga B: Uvrstitev političnih strank v strankarske družine ter njihovo pozicioniranje na ideološkem kontinuumu levo-desno

Priloga B.1: Uvrstitev političnih strank v strankarske družine za Madžarsko, Poljsko, Slovenijo in Slovaško na volitvah pred in po gospodarski krizi

DRŽAVA	MADŽARSK	POLJSK	SLOVENIJA	SLOVAŠKA***
STRANKARSKA DRUŽINA	A*	A**	***	*
LIBERALNE IN RADIKALNE STRANKE	-SZDSZ -JOBBIK -MIÉP	-PiS -RP -PJKM	-LDS -SNS -ZARES	-SNS -SaS
KONSERVATIVNE STRANKE	-FIDEZ- KDNP -MDF	-LPR -PSL	-SDS	-KDH -BRIDGE -OLANO -SMK
SOCIALISTIČNE IN	-MSZP -CP	-SLD -SDPL	-SD -DESUS	-SMER -HZDS

SOCIAL DEMOKRAT SKE STRANKE	-MSZDP	-PPP 80' -PD	-PS -TRS	
KRŠČANSKE STRANKE		-PO -PJN	-SLS -NSi	-SDKU
KOMUNISTI ČNE STRANKE	- MUNKASPA RT			
AGRARNE STRANKE		-S -PSL - Polish Peasant Party		
ETNIČNE STRANKE				
EKSTREMN O DESNE ali FAŠISTIČNE STRANKE		-NOP -Polish National Party		
EKOLOŠKE STRANKE	-LMP			

Vir: 1999-2014 Chapel Hill Expert Survey Trend File (Bakker in drugi 2015).

*MCF, OP in CM- ni podatka

** Native House, All poland civic coalition, Centre Party, Party Initiative of the Republic of Poland, Polish Confederation- Dignity and Work in Patriotic Movement - ni podatka

*** DL- ni podatka

Priloga B.2: Strankarske družine glede na pozicioniranje na kontinuumu levo-desno

LEVICA	DESNICA
Komunistične politične stranke	Liberalne in radikalne politične stranke
Socialistične in socialdemokratske politične	Konservativne politične stranke

stranke	
Ekološke stranke	Krščanske politične stranke
	Ekstremno desne oz. fašistične politične stranke

Vir: Ware (1996).

*Etnične politične stranke zavzemajo tako levo kot desno polovico kontinuuma levo-desno

** Agrarnih političnih strank pa na podlagi Laver-Huntove (Ware 1996) lestvice ni moč uvrstiti na kontinuum levo-desno

Priloga B.3: Pozicioniranje političnih strank na ideološkem kontinuumu levo-desno za Madžarsko, Poljsko, Slovaško in Slovenijo na volitvah pred in po gospodarski krizi

	LEVE POLITIČNE STRANKE	DESNE POLITIČNE STRANKE
MADŽARSKA	MSZP LMP CP MUNKASPART MMSZDP	SZDSZ JOBBIK MIEP FIDESZ-KDNP MDF
POLJSKA	SLD SDPL PPP PPP 80' PD	PiS RPKNP LPR PO PJKM NOPPSL Polish national party
SLOVAŠKA	SMER HZDS	SNS SaS KDH BRIDGE OLANO SDKU

		SMK
SLOVENIJA	SD DESUS PS TRS	LDS SND ZARES SDS SLS NSi

Vir: 1999-2014 Chapel Hill Expert Survey Trend File (Bakker in drugi 2015).

Priloga C: Volilno vedenje volivcev glede na dohodek posameznika na Madžarskem, Poljskem, Slovaškem in v Sloveniji pred nastopom gospodarske krize in po njen

Priloga C.1: Madžarska- volilno vedenje glede na dohodek posameznika pred nastopom krize (izraženo s številom anketiranih oseb in pretvorjeno v odstotke)

		Leve politične stranke	Desne politične stranke	Skupaj
Težko preživetje meseca	Število (%)	163 (42,70)	219 (57,30)	382 (100,00)
Normalno preživetje meseca	Število (%)	213 (48,50)	226 (51,50)	439 (100,00)
Preživetje meseca popolnoma brez težav	Število (%)	26 (46,40)	30 (53,60)	56 (100,00)
Skupaj	Število (%)	402 (45,80)	475 (54,20)	877 (100,00)

Vir: ESS Round 3 (Norwegian Centre for Research Data 2006).

Priloga C.2: Poljska- volilno vedenje glede na dohodek posameznika pred nastopom krize (izraženo s številom anketiranih oseb in pretvorjeno v odstotke)

		Leve politične stranke	Desne politične stranke	Ni podatka	Skupaj

Težko preživetje meseca	Število (%)	23 (7,70)	238 (79,60)	38 (12,70)	299 (100)
Normalno preživetje meseca	Število (%)	69 (12,10)	458 (80,10)	45 (7,90)	572 (100)
Preživetje meseca popolnoma brez težav	Število (%)	8 (15,40)	41 (78,80)	3 (5,80)	52 (100)
Skupaj	Število (%)	100 (10,80)	737 (79,80)	86 (9,30)	923 (100)

Vir: ESS Round 3 (Norwegian Centre for Research Data 2006).

Priloga C.3: Slovaška- volilno vedenje glede na dohodek posameznik pred nastopom krize (izraženo s številom anketiranih oseb in pretvorjeno v odstotke)

		Leve politične stranke	Desne politične stranke	Skupaj
Težko preživetje meseca	Število (%)	232 (58,10)	167 (41,90)	399 (100)
Normalno preživetje meseca	Število (%)	205 (44,40)	257 (55,60)	462 (100)
Preživetje meseca popolnoma brez težav	Število (%)	34 (37,00)	58 (63,00)	92 (100)
Skupaj	Število (%)	471 (49,40)	482 (50,60)	953 (100)

Vir: ESS Round 3 (Norwegian Centre for Research Data 2006).

Priloga C.4: Slovenija- volilno vedenje glede na dohodek posameznik pred nastopom krize (izraženo s številom anketiranih oseb in pretvorjeno v odstotke)

		Leve politične stranke	Desne politične stranke	Skupaj

Težko preživetje meseca	Število (%)	6 (8,00)	69 (92,00)	75 (100)
Normalno preživetje meseca	Število (%)	40 (12,90)	269 (87,10)	309 (100)
Preživetje meseca popolnoma brez težav	Število (%)	52 (16,20)	269 (83,80)	321 (100)
Skupaj	Število (%)	98 (13,90)	607 (86,10)	705 (100)

Vir: ESS Round 3 (Norwegian Centre for Research Data 2006).

Priloga C.5: Madžarska- volilno vedenje glede na dohodek posameznika po nastopu krize (izraženo s številom anketiranih oseb in pretvorjeno v odstotke)

		Leve politične stranke	Desne politične stranke	Ni podatka	Skupaj
Težko preživetje meseca	Število (%)	129 (25,30)	380 (74,50)	1 (0,20)	510 (100)
Normalno preživetje meseca	Število (%)	136 (32,70)	278 (66,80)	2 (0,50)	416 (100)
Preživetje meseca popolnoma brez težav	Število (%)	19 (26,80)	52 (73,20)	0 (0,00)	71 (100)
Skupaj	Število (%)	284 (28,50)	710 (71,20)	3 (0,30)	997 (100)

Vir: ESS Round 6 (Norwegian Centre for Research Data 2012).

Priloga C.6: Poljska- volilno vedenje glede na dohodek posameznika po nastopu krize (izraženo s številom anketiranih oseb in pretvorjeno v odstotke)

		Leve politične stranke	Desne politične stranke	Ni podatka	Skupaj
Težko preživetje meseca	Število	18	282	22	322

	(%)	(5,60)	(87,60)	(6,80)	(100)
Normalno preživetje meseca	Število	57	562	41	660
	(%)	(8,60)	(85,20)	(6,20)	(100)
Preživetje meseca popolnoma brez težav	Število	8	77	2	87
	(%)	(9,20)	(88,50)	(2,30)	(100)
Skupaj	Število	83	921	65	1069
	(%)	(7,80)	(86,20)	(6,10)	(100)

Vir: ESS Round 6 (Norwegian Centre for Research Data 2012).

Priloga C.7: Slovaška- volilno vedenje glede na dohodek posameznika po nastopu krize (izraženo s številom anketiranih oseb in pretvorjeno v odstotke)

		Leve politične stranke	Desne politične stranke	Skupaj
Težko preživetje meseca	Število	287	195	482
	(%)	(59,50)	(40,50)	(100)
Normalno preživetje meseca	Število	242	192	434
	(%)	(55,80)	(44,20)	(100)
Preživetje meseca popolnoma brez težav	Število	52	52	104
	(%)	(50,00)	(50,00)	(100)
Skupaj	Število	581	439	1020
	(%)	(57,00)	(43,00)	(100)

Vir: ESS Round 6 (Norwegian Centre for Research Data 2012).

Priloga C.8: Slovenija- volilno vedenje glede na dohodek posameznika po nastopu krize (izraženo s številom anketiranih oseb in pretvorjeno v odstotke)

		Leve politične stranke	Desne politične stranke	Ni podatka	Skupaj
Težko preživetje meseca	Število	51	35	2	88
	(%)	(58,00)	(39,80)	(2,30)	(100)

Normalno preživetje meseca	Število (%)	163 (53,80)	124 (40,90)	16 (5,30)	303 (100)
Preživetje meseca popolnoma brez težav	Število (%)	127 (52,90)	100 (41,70)	13 (5,40)	240 (100)
Skupaj	Število (%)	341 (54,00)	259 (41,00)	31 (4,90)	631 (100)

Vir: ESS Round 6 (Norwegian Centre for Research Data 2012).